

Archeologie 2011

Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant

Archeologie 2011

Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant

■ Voorwoord	3
■ Recent onderzoek naar de lokale aardewerkproductie in de Gallo-Romeinse vicus van Asse De vicus van Asse als artisanal centrum in 'Belgische context'	5
■ Restanten van een Romeinse steenbouw langs de Nerviërsstraat in Asse Resultaten van het archeologisch onderzoek Asse-Nerviërsstraat 54-56, 2010	9
■ Een 1ste-eeuwse pottenbakkersoven en andere sporen langs de Nerviërsstraat in Asse Resultaten van het archeologisch onderzoek Asse-Nerviërsstraat 60, fase 2, 2010	12
■ Archeologisch onderzoek te Holsbeek Rotselaarsebaan Een jager-verzamelaarsite uit het mesolithicum	15
■ Archeologisch onderzoek op het Fochplein. Graven naar het verleden van Leuven	17
■ Het archeologische vooronderzoek in de Sint-Jacobskerk te Leuven	20
■ Een opgraving aan Begoniagaarde te Machelen	23
■ Een bronsdepot bij vooronderzoek aan de Aarschotsesteenweg te Tienen	25
■ De opgravingen in het bejinhof van Tienen	28
■ Greppels, graven en Geuzentempel: archeologische speldeprikken in Vlaams-Brabant in 2011	30
■ Archeologische begeleiding/onderzoek uitgevoerd door de Vlaamse Landmaatschappij afdeling Vlaams-Brabant in 2008-2011	34

We leven net zo veel boven de grond als eronder

Ook onder ons aardoppervlak leven mensen en steden, boerderijen en bedrijven, wegen en oorlogen, kinderen en ouderlingen, dieren en planten. Ook onder de grond wordt brood gebakken, worden akkers bewerkt, potten en pannen gebruikt, wapens en werktuigen gesmeed, transportmiddelen en communicatiemedia uitgetest. Ook onder de grond worden mensen geboren terwijl andere sterven.

De kennismaking met deze reële maar onzichtbare wereld is het werkterrein van de archeologie. Archeologie is bij uitstek de wetenschap die uit puin en scherven een stad of dorp kan laten opdoemen, bevolkt door mensen van vlees en bloed, die er leven en werken, een samenleving opbouwen en antwoorden bedenken op de vragen die het leven ons stelt. En de ontmoeting met deze vorige werelden is -net als andere ontmoetingen met andere culturen of samenlevingsvormen- zowel een rijkdom als een uitdaging.

Maar bovenal is het confronterend: de archeologie laat ons namelijk ook zien dat de wereld onder de grond niet zo veel verschilt van de wereld waarin wij momenteel leven. Onze voorgangers hadden in feite net dezelfde twijfels en dromen, dezelfde angsten en verlangens. In die zin relateert de archeologie ook exclusieve status die we onze eigen tijd zo graag toedichten: we zijn een schakel in een keten.

Daarmee is archeologie veel meer dan zomaar het verzamelen van sporen uit het verleden. Het sluit aan bij ons leven van vandaag, en accentueert het besef dat ook wij op onze beurt deze wereld aan een volgende generatie moeten doorgeven.

Met de succesvolle traditie van onze provinciale infodagen archeologie (maar ook via subsidiëring, advies, ondersteuning, uitlening van materiaal ...) leveren wij graag onze bijdrage aan deze les in nederigheid.

Elke Zelderloo
gedeputeerde voor cultuur, jeugd
en Vlaams karakter

RECENT ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN VLAAMS-BRABANT 2011

Recent onderzoek naar de lokale aardewerkproductie in de Gallo-Romeinse vicus van Asse.

De vicus van Asse als artisanaal centrum in 'Belgische context'

TIM CLERBAUT¹

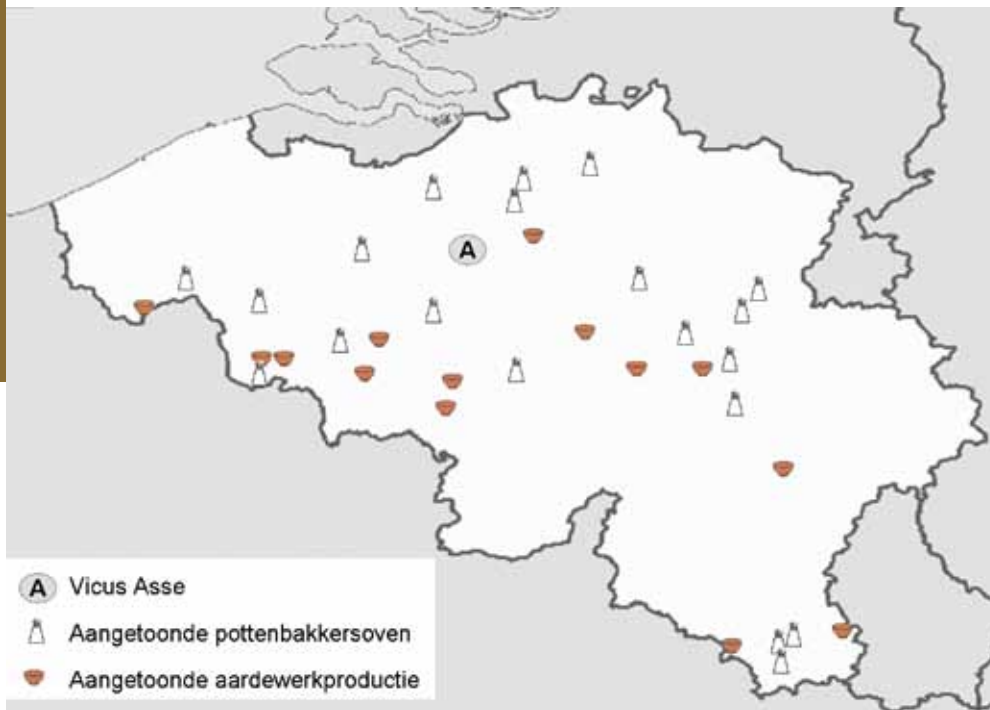

fig.1 Overzicht van de productiecentra van aardewerk in Romeins België

AARDEWERKPRODUCTIE WAAR EN HOE?

Een van de belangrijkste vondstcategorieën uit de Gallo-Romeinse periode is het aardewerk. Het verhaal dat aardewerk ons kan vertellen als cultural marker is meervoudig. Enerzijds vertelt het iets meer over voedsel- en drankgewoonten waarmee de verschillende gebruiksvormen in verband kunnen worden gebracht. Anderzijds kan aardewerk een belangrijke bron zijn voor de studie van handel en de herkomststudie van producten. De zgn. importwaar met het kwaliteitsaardewerk terra sigillata en de verschillende amforen worden veelal gezien als goed dateerbaar diagnostisch materiaal. Toch bestaat het gros van de aangetroffen producten veelal uit lokaal of regionaal geproduceerd aardewerk. Het vergaren van informatie over deze lokale productiecentra zou dan ook een wezenlijke bijdrage kunnen leveren tot een beter begrip van het Romeinse aardewerk en de handelssystemen.

We kunnen de aardewerkproductiecentra in België en daarbuiten indelen in een drietal groepen: productiecentra gelinkt aan een primaire of secundaire bewoningsagglomeratie, productiecentra gelinkt aan (rurale) artisanale agglomeraties en productiecentra verbonden aan agrarische domeinen of villae.

De lokale aardewerkproducenten vervaardigen veelal gebruiksaardewerk in de vorm van eenvoudige bor-

den, kookpotten en bekers al dan niet aangevuld met opslagrecipiënten zoals kannen, flessen, kruiken, kruikamforen en dolia

PRODUCTIECENTRA VAN GALLO-ROMEINS AARDEWERK IN HET HUIDIGE BELGIË

In het huidige België zijn een 32-tal productieplaatsen gekend van Gallo-Romeins aardewerk. Deze zijn zowel gekend door vondsten van de eigenlijke ovenstructuren zelf, als door de vondst van misbakfels of duidelijk aantoonbaar lokaal geproduceerd aardewerk.

Anno 2011 zijn er ongeveer een 50-tal Gallo-Romeinse pottenbakkersovens in België gekend wat het gemiddelde per site op een drietal ovens brengt. Natuurlijk kan er een onderscheid gemaakt worden in kleine (met slechts 1 oven), grotere en zeer grote (meer dan 10 ovens) productiecentra.

Deze grotere productiecentra in België, en dan voornamelijk deze in het huidige Wallonië (en Noord-Frankrijk), stonden bekend voor de productie van de zgn. Belgische Waar. Deze categorie van fijn aardewerk was zeer gegeerd in de ruime regio van Noordwest-Europa. Het terra nigra en terra rubra aardewerk leverden prachtige aardewerkvormen waaronder voornamelijk tafelwaar in de vorm van bekers, borden en flessen.

¹ i.s.m. Kristine Magerman (K.U.Leuven) en Agilas vzw. Kristine Magerman leidde de voorbije jaren het grootschalig archeologisch onderzoek in Asse waarbij vier pottenbakkersovens gedocumenteerd werden.

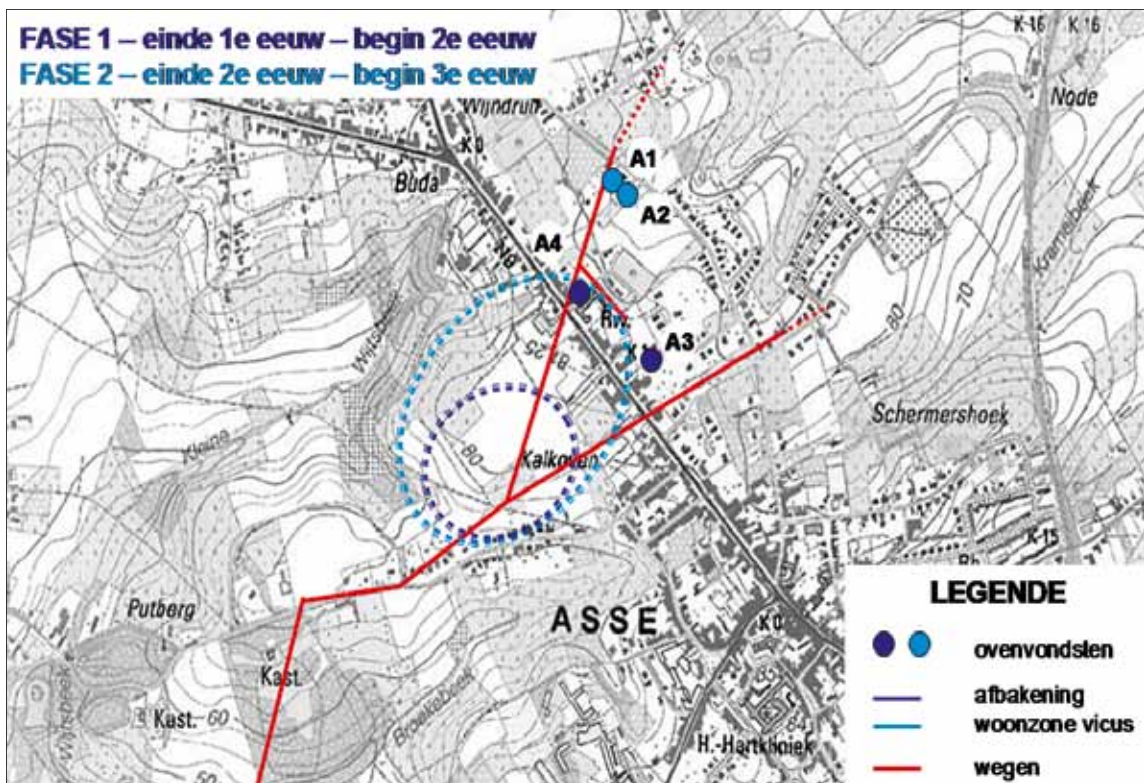

fig.2 Evolutie van de vicus en zijn artisanale randzone

Het succes van dit aardewerk zorgde voor het verschijnen van 'imitatie waar', het terra nigra-achtig aardewerk. In vele lokale productiecentra in o.a. Vlaanderen werd de vormenschat van terra nigra s.s. succesvol overgenomen maar het technische niveau van productie werd veelal niet gehaald waarbij de typerende glans verloren ging. Naast deze typerende vorm van kwaliteitsaardewerk produceren 'de Belgische centra' een vrijwel uniform vormenpakket van lokaal gedraaid gebruiksaardewerk in zowel oxiderende als reducerende waar. Regionale variëteit kan optreden in de vormenschat en sommige centra lijken zich te specialiseren in zekere aardewerkvormen, typerende voorbeelden zijn de Tongerse bekers en de Tiense witbakkende kruikjes.

ASSE ALS PRODUCTIECENTRUM

Tot 2006 kon slechts op basis van enkele keramische vondsten een lokale aardewerkproductie worden vermoed. Nu, vijf jaar later, heeft Asse zich stevig in het zadel gezet als aardewerkproducent tijdens de 1e eeuw maar vooral ook gedurende de 2de en het begin van de 3de eeuw. Met vier ovenvondsten in de noordelijke randzone van de Romeinse vicus overstijgt Asse al snel het 'Belgische gemiddelde'.

Opmerkelijk maar tegelijkertijd ook wetenschappelijk interessant is de brede chronologische spreiding van de vier aangetroffen ovenstructuren die gelinkt kunnen worden aan een tweefaseontwikkeling die samengaat met de uitbreiding van de nederzettingkern van de vicus in noordoostelijke richting.

Ook de morfologische opbouw van de ovenstructuren lijkt, samen met de vormenschat, mee te evolueren.

EEN EERSTE BLIK OP DE ASSESSE WAAR

De vele duizenden misbaksels en de half- en zacht gebakken scherven van lokale makelij konden door zware werk- en tijdsdruk de afgelopen jaren nog niet geheel worden verwerkt waardoor een volledig beeld van de lokale variatie en vormenschat nog niet geheel kon worden voltooid. Toch komen uit deze studie al een aantal eerste interessante conclusies naar voren. In de eerste fase van de lokale productie te Asse, tijdens de 1ste eeuw en het begin van de 2de eeuw, lijkt de productie te bestaan uit een lokale imitatiepoging van het terra nigra-achtige aardewerk dat in die periode vooral werd gemaakt in de ateliers van Braives (Wallonië).

In een tweede fase in de evolutie van de artisanale zone in de tweede helft van de 2de eeuw en het begin van de 3de eeuw gaat de aandacht in Asse meer en meer uit naar gebruiksaardewerk in zowel oxiderende als reducerende waar en grofkeramiek in de vorm van kleine transportrecipiënten. Vermoedelijk moet deze switch gezocht worden in een toenemend belang van Asse in de regionale handel waarbij er nood was aan een groter aantal kleinere opslagvormen die de overslag en verdere verspreiding van producten als vissaus, wijn en olie moest helpen bevorderen. Een lokale productie van wijn of een ander product is niet meteen uit te sluiten maar duidelijke indicaties werden hiervoor nog niet aangetroffen.

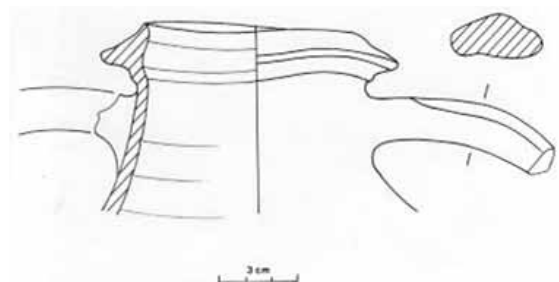

fig.3 Misbaksel van een kruik(amfoor)
©Eliane Mahy, Onderzoekseenheid Archeologie K.U. Leuven

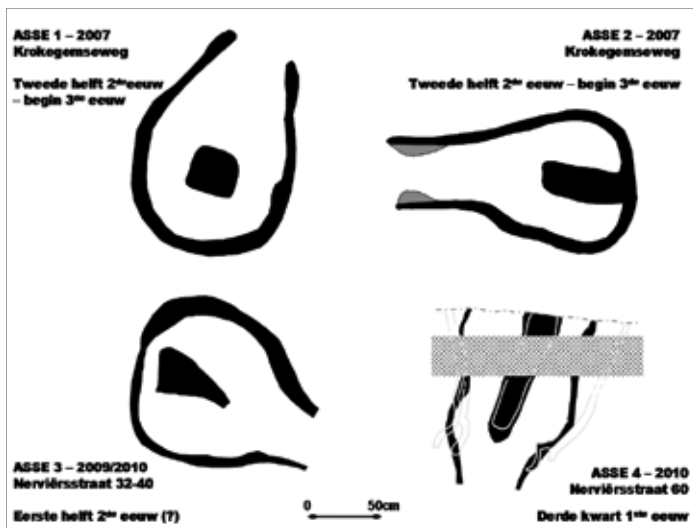

fig.4 De vier pottenbakkersovens van Asse 'op een rijtje'

VIER POTTENBAKKERSOVENS IN ASSE: VIER VERSCHILLENDE VERHALEN

Net zoals het aangetroffen lokale aardewerk vertellen de vier aan het licht gebrachte ovenstructuren te Asse ieder hun eigen verhaal. De verscheidenheid tussen de vier ovenstructuren is treffend voor een sterke variatie in ovenstructuren in Gallia Belgica en Germania Inferior. Op basis van de nodige referentievondsten, het aangetroffen aardewerk en stratigrafische informatie kon aan de ovens een vrij nauwkeurige datering worden toegekend. Door monsterneming voor archeomagnetisch onderzoek kunnen de archeologen deze dateringen controleren en soms verder verfijnen.

Een opvallende gelijkenis tussen de vier ovenstructuren is het voorkomen van een ondersteuningsvorm van een ovenplaat of ovenrooster, typerend voor de verschillende ovenstructuren van het staande type die in de Gallo-Romeinse periode dominant zijn in heel Europa. De variatie in deze ondersteuning maakt iedere oven dan weer uniek. Soms zien we een centrale pijler, een ondersteunende vrijstaande bank of een tong vastgehecht aan de achterwand.

Opmerkelijk is dat we bij recent detailonderzoek verschillende sporen van verbouwings- of onderhoudswerken opmerkten voor verschillende ovenstructuren maar waarbij vooral oven ASSE 4 een treffend voorbeeld is met een gehele functionele herbouw (fig.4)

BESLUIT

Recent wetenschappelijk onderzoek door de K.U.Leuven en Agilas vzw droeg bij tot de kennis over Asse als productieplaats van lokaal Gallo-Romeins aardewerk. De vondst van vier goed bewaarde ovenstructuren en de duizenden misbaksels getuigen onmiskenbaar van een lokaal artisanaat. De productie doet tevens een groter lokaal of regionaal belang vermoeden. Na een aanvangsperiode in de 1e eeuw en het begin van de 2e eeuw waar de focus lag op de productie van een lokale terra nigra variant ver-

legt de focus zich gedurende het einde van de 2de eeuw en het begin van de 3de eeuw naar de productie van kleine transportrecipiënten die getuigen van het toenemend belang van de handelsfunctie van de vicus van Asse. De laatste jaren is het onderzoek door de vele opgravingen binnen het studiegebied in een stroomversnelling geraakt maar voor een beter begrip is er nood aan een verdere uitwerking van nog een grote hoeveelheid vondstmateriaal, een werk van lange adem waarbij alle hulp welkom is!

Bibliografie

BRULET (1983). *Braives gallo-romain. II : le quartier des potiers*, Louvain-la-Neuve.

BRULET (2006) *Les céramiques régionales, Les dossiers d'archéologie et sciences des origines*, 315 juillet-août 2006, 32-35.

CLERBAUT (2009) *Een inleiding tot de Gallo-Romeinse pottenbakkersovens in Vlaanderen : Ovenstructuren en hun constructie*. Onuitgegeven bachelorpaper Universiteit Gent.

DUFAÏ (1996) *Les fours de potiers gallo-romains : synthèse et classification : un nouveau panorama*. S.F.E.C.A.G., Actes de Congrès de Dijon, 297-312.

LAUWERS & VAN DONINCK (2002) *Gallo-Romeins pottenbakkersatelier uit de 1ste eeuw na Chr. te Tienen: werking van het atelier en typologie van de keramiekproductie op het site Griepenveld*. Onuitgegeven licentiaatsthesis Katholieke Universiteit Leuven.

MAGERMAN (2008). *Weg van het Verleden, Tentoonstellingscatalogus Asse 2008, New Goff, Gent*.

THOEN & NOUWEN (1997). *De productie van Gallo-Romeins aardewerk bij de Tungri, de Nervii en de Menapii*, *Uit Aarde en vuur, Keramiek in Vlaanderen* 46/3 7-143-146.

VILVORDER (2006). *Les céramiques régionales, Les dossiers d'archéologie et sciences des origines*, 315 juillet-août 2006, 118-125.

MAGERMAN, LODEWIJCKX, VAN COUWENBERGHE EN DE BEENHOUWER (2010). *Restanten van een Romeinse steenbouw, een geplaveide weg, een pottenbakkersoven, waterputten en andere sporen aan de Nerviersstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant)*, *Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine, Louvain-la-Neuve*, 35-40.

MAGERMAN, PEDE EN LODEWIJCKX (2008). *Een Romeins pottenbakkersatelier, spitsgrachten en andere Romeinse sporen te Asse-Krokegemseweg*, *Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine, Brussel*, 93-98.

CLERBAUT & MAGERMAN, (2011). *Recent onderzoek naar de lokale aardewerkproductie van Asse-Nerviersstraat : twee ovens, twee verschillende verhalen*. *Bulletin Romeinendag 2011, Brussel*, 31-37.

MAGERMAN, LODEWIJCKX, PEDE EN VAN DE VIJVER, (2011). *Asse-Nerviersstraat. Eindverslag van het archeologisch onderzoek (januari – maart 2008 en november 2010), intern rapport, januari 2011, 246 pp.*

Contact

Tim Clerbaut, Herautenlaan 15, 2180 Ekeren, clerbaut@hotmail.com

Restanten van een Romeinse steenbouw langs de Nerviersstraat in Asse

Resultaten van het archeologisch onderzoek Asse-Nerviersstraat 54-56, 2010

JAN DE BEENHOUWER EN KRISTINE MAGERMAN

fig.1 Algemeen zicht op de restanten van de Romeinse steenbouw (©J. De Beenhouwer)

INLEIDING

Naar aanleiding van de bouw van appartementen voerde de archeologische vereniging van Asse, Agilas vzw, tussen 19 juli en 5 augustus 2010, een archeologisch onderzoek uit op een beperkt areaal van 200 m² langs de Nerviersstraat 54-56. De bouwheer nam het grootste deel van de uitvoeringskosten op zich terwijl de provincie Vlaams-Brabant een gedeelte van de kosten subsidieerde. De gemeente Asse stelde een aantal arbeiders ter beschikking en enkele vrijwilligers van Agilas vzw leverden bijkomende steun. Verschillende bewonings- en nivelleringslagen strekten zich uit over een diepte van ca 1,4 m onder de huidige bouwlaag. We kozen ervoor om de profielen volledig in kaart te brengen over een totale lengte van 51 m. Dit leverde een schat aan gegevens op over de chronologische evolutie van de site.

RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK

■ Sporen uit de 1ste eeuw

Een langwerpige spoor met rechte wanden dat zich als een 7 cm dikke band aftekende in de bodem is vermoedelijk een houten bekisting. De rechthoekige 'kuip' had een breedte van ongeveer 85 cm en een

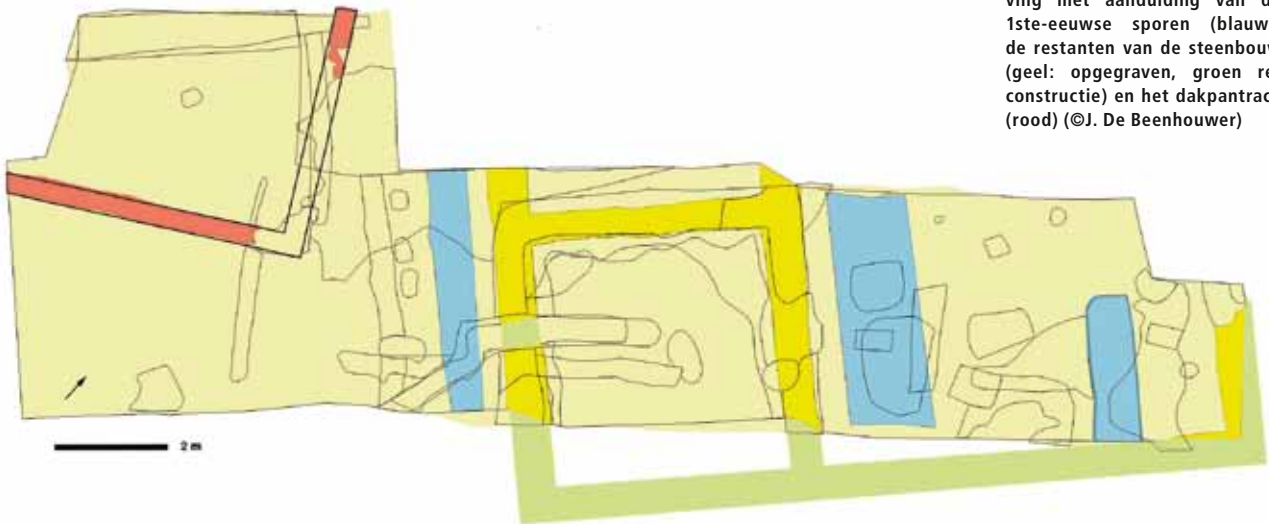
lengte van minstens 2,5 m. Het spoor liep verder door in het zuidoostprofiel van de werkput. Naast dierlijk bot bevatte de vulling ook enkele grotere metaalslakken en een kleine hoeveelheid aardewerk. Onmiddellijk ten westen van dit spoor liep een gracht over de hele breedte van de werkput in noordwestelijke richting. Hij had een breedte van 1,16 m. Behalve dierlijk bot bevatte de vulling schaarse fragmenten van terra nigra en handgevormd aardewerk. De 'kuip' en de gracht kunnen op basis van het aardewerk gedateerd worden in de 1ste eeuw n.C. (fig.2).

■ Restanten van een stenen gebouw

In een tweede fase werd het terrein genivelleerd. De schaarse archaeologica in deze nivelleringslagen laten niet toe om het tijdstip van de egalisatie te bepalen, maar de top van het geheel vormde het vloerniveau van een stenen gebouw in Ledische kalkzandsteen dat hier in een derde fase werd ingeplant.

In het centrale gedeelte van de werkput vonden we de massieve muurresten van twee kamers terug (fig.2). De funderingen hadden een dikte van ongeveer 70 cm en een bewaarde hoogte tussen 60 cm en 70 cm. Aan de noordzijde was 25 cm van het opgaand muurwerk bewaard (fig.3). In de smalle werkput konden we de ka-

fig.2 Grondplan van de opgraving met aanduiding van de 1ste-eeuwse sporen (blauw), de restanten van de steenbouw (geel: opgegraven, groen reconstructie) en het dakpantracé (rood) (©J. De Beenhouwer)

mers maar gedeeltelijk vrijleggen. Zij liepen verder in noordwestelijke en zuidoostelijke richting. De breedte van de kamers bedroeg aan de binnenzijde ruim 4 m. In de andere richting bleven de afmetingen onbekend. De kamers zijn een deel van een veel groter gebouw dat zich niet alleen verder uitstrekt in noordwestelijke en zuidoostelijke richting, maar ook verder naar het noordoosten. Zo werd in de oostelijke hoek van de werkput een uitbraakspoor gevonden van een fundering in dezelfde bouwtechniek die een hoek vormde die duidelijk in verband stond met de twee kamers. De parallelmuur stond op 7,2 m afstand van de kamers. Aangezien tussen de twee muren geen bijkomende steunelementen gevonden werden, gaat het mogelijk om een open binnenplaats. De tweede muur van de hoek stond dwars op de twee kamers georiënteerd, maar verdween in het zuidoostprofiel van de werkput. Uit de oriëntatie

van deze muur kan worden berekend dat de meest zuidelijke van de twee kamers vrijwel vierkant was (fig.2). De funderingen van het gebouw waren zorgvuldig aangelegd met breuksteen in een vooraf gegraven greppel die maar net de breedte van de fundering besloeg en die reikte tot op de onverstoorde bodem. De enge ruimte tussen de dicht gestapelde stenen was opgevuld met een zwart, lemmig mengsel. Van de opbouw bleef één rij regelmatig geschikte stenen bewaard. Het gaat om dezelfde Ledische kalkzandsteen die hier bekapte was tot regelmatige blokken. De stenen waren in een schuin verband parallel naast elkaar geplaatst met het mooiste vlak aan de buitenzijde (fig.3). Anders dan bij de fundering waren zij geplaatst in een heldergele brokkelige kalkmortel. Dit opgaand muurwerk laat toe het vloerniveau van het gebouw te bepalen hoewel de vloer zelf volledig uitgebroken was.

fig.3 Detail van de fundering en de eerste rij stenen van het opgaand muurwerk (©Agilas vzw)

De geringe schaal van de opgraving laat niet toe de functie van het gebouw te bepalen. Uit de breedte en de diepte van de funderingen en de zorg waarmee het opgaande muurwerk was opgetrokken, kunnen we wel afleiden dat het om een belangrijk gebouw ging, mogelijk een rijke residentiële woning of een publiek gebouw.

In elk geval blijkt dat deze noordoostelijke zone, die we tot nog toe als de periferie van de nederzetting beschouwden, zeker in de loop van de tweede eeuw integraal deel uitmaakte van de bebouwde agglomeratie. Het gebouw ligt immers op amper 30 m ten noordwesten van de constructies die een jaar eerder langs de Nerviërsstraat werden teruggevonden. Van deze gebouwen bleef niets van de bovenbouw bewaard. Zij waren voorzien van een massieve kiezelfundering, een bouwtechniek die duidelijk verschilt.

Een doordachte ruimtelijke planning van de agglomeratie blijkt uit de gelijklopende noordwest-oriëntatie van al deze gebouwen en die van de geplaveide weg die in 2008 op het aanpalend perceel door de K.U. Leuven onderzocht werd.

Nadat het gebouw in onbruik raakte, werden in een vierde fase de resten uitgebroken. Het uitbreken van de muurresten gebeurde systematisch, maar niet in één keer. De ontmanteling van het grootste deel van de bovenbouw, liet geen sporen na in de bodem. Opvallend is het vrijwel ontbreken van dakpanfragmenten in de uitbraaksporen, die vooral gele mortelresten en kalksteenbrokken bevatten. De oudste zichtbare uitbraaksporen reikten tot onder de funderingen van de oostelijke hoekmuren, waarvan alle stenen werden weggenomen. Ook het oorspronkelijke vloerniveau werd volledig verstoord. Het geheel werd later afgedekt door een bleker zandlemig pakket, maar een deel van de opbouw van de westelijke kamers bleef zichtbaar in het terrein. Ook deze muren werden uiteindelijk uitgebroken, maar ditmaal tot aan de fundering. Alleen de regelmatig bekapte stenen van het opgaande muurwerk werden meegenomen.

■ Een dakpantracé in de zwarte puinlaag

In een vijfde fase werd, voornamelijk ten westen van het gebouw, een 30 tot 40 cm dikke donkerbruine puinlaag uitgespreid, die erg veel fragmenten van dakpannen bevatte, vermengd met gebruiksvoorwerpen die vooral uit de 2de en begin van de 3de eeuw dateren. De laag overdekte de uitbraaksporen van de westelijke buitenmuur van het stenen gebouw en een klein gedeelte van de kamers. De andere uitbraaksporen werden niet bedekt en ter hoogte van de meest zuidelijke muren bleef een lichte depressie

fig.4 Het dakpantracé in de zwarte laag in bovenaanzicht
(© J. De Beenhouwer)

in het terrein. Soortgelijke nivelleringslagen werden reeds op verschillende plaatsen in Asse aangetroffen, altijd met uitsluitend voorwerpen uit de Romeinse tijd en vaak met dichte dakpanconcentraties. De vorming van donkere lagen in de laat- of post-Romeinse tijd is niet typisch voor Asse alleen. Onder meer ook in de vicus van Velzeke en op enkele sites in Frankrijk werd dit fenomeen de voorbije jaren uitgebreid onderzocht.

Tot nog toe werden in deze zogenaamde 'dark earth' in Asse geen sporen aangetroffen die met zekerheid gelijktijdig zijn met het tot stand komen van deze laag. Belangrijk was dan ook de vondst van een kunstmatig aangelegd dakpantracé in deze donkere laag in het westelijk deel van de werkput (fig.4). Het tracé kon vanaf het westelijk profiel van de werkput in rechte lijn gevolgd worden over een lengte van 5,5 m in oostelijke richting tot aan een uitbraakspoor. Haaks op het uitbraakspoor vertrok een tweede tracé in noordelijke richting. Het grootste deel van het spoor was uitgebroken, maar ter hoogte van het noordwestprofiel van de werkput was het nog in situ bewaard. De pannen vormden twee perfect rechte lijnen op telkens een vier- tot vijftal netjes op elkaar gestapelde tegulae. De onderzijde van het tracé volgde een min of meer vlakke lijn, precies op het raakvlak van de 'dark earth' en de onderliggende laag. Het is daarom erg waarschijnlijk dat het tracé gelijktijdig werd aangelegd met het opvoeren van de donkerbruine laag.

Aanvankelijk interpreteerden we dit tracé als een keurig uitgebroken waterkanaal waarvan de pannen in stapels op elkaar gelegd waren. Een probleem bij deze theorie is dat een dergelijk kanaal, gemaakt uit losse dakpannen, door de druk op de zijwanden, geen stabiel geheel vormde. Bovendien ligt de bodem van het tracé vrij vlak en is het moeilijk om een afwateringsrichting te bepalen. Een andere mogelijkheid is dat we hier te maken hebben met de funderingen van een lichte constructie. De rechte lijnige aanleg met een vrijwel perfecte nivellering en de haakse vorm passen perfect in deze zienswijze. Dat het spoor ongeveer voor de helft is uitgebroken, wijst erop dat delen van de constructie nog aan de oppervlakte zichtbaar waren nadat ze in onbruik raakte.

Na de ontmanteling van deze constructie werd het hele terrein in een zesde fase overdekt met een lichtbruine oude akkerlaag, die postmiddeleeuwse keramiek bevatte. Boven de donkere puinlaag bedraagt de dikte van de laag 20 tot 30 cm, maar boven de depressie aan de oostzijde van de werkput bereikt zij een dikte van 60 cm waardoor het hele terrein opnieuw vlak getrokken werd. De huidige ploeglaag is een recente ophoging met vooral puin uit de 20ste eeuw.

Bibliografie

J. DESCHIETER (2000) *Archeologische omkadering van een schatvondst: het 'Kwakkel'-project*, in: J. van Heesch en J. Deschieter (red.) *De Gallo-Romeinse vicus te Velzeke II. Een muntschat uit de tijd van keizer Postumus* (Publicaties van het Provinciaal Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen - site Velzeke. Gewone reeks - nr. 3.) Zottegem, 7-30.

K. FECHNER, B. BÉCU, H. DEGRYSE EN L. VRIJDAGHS (2000) *Velzeke: bodemkundige studie van de donkere laag uit het einde van de 2de of de 3de eeuw*, in: J. van Heesch en J. Deschieter (red.) *De Gallo-Romeinse vicus te Velzeke II. Een muntschat uit de tijd van keizer Postumus* (Publicaties van het Provinciaal Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen - site Velzeke. Gewone reeks - nr. 3.) Zottegem, 70-75.

K. MAGERMAN, J. DE BEENHOUWER, B. VAN COUWENBERGHE EN M. LODEWIJCKX (2011) *Restanten van een steenbouw en een vierde pottenbakkersoven langs de Nerviërsstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant)*, in: H. Blanchaert, S. Demeter, C. Massart en S. Van Bellingen (reds.) *Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine, Brussel*, 103-110.

K. MAGERMAN, M. LODEWIJCKX EN R. PEDE (2008) *Asse-Krokegemseweg. Eindverslag van het archeologisch onderzoek (mei – december 2007)*, intern rapport, december 2008, 161 pp.

K. MAGERMAN, M. LODEWIJCKX, R. PEDE EN KATRIEN VAN DE VIJVER (2011) *Asse-Nerviërsstraat. Eindverslag van het archeologisch onderzoek (januari – maart 2008 en november 2010)*, intern rapport, januari 2011, 246 pp.

K. MAGERMAN, M. LODEWIJCKX, B. VAN COUWENBERGHE EN J. DE BEENHOUWER (2010) *Restanten van een Romeinse steenbouw, een geplaveide weg, een pottenbakkersoven, waterputten en andere sporen aan de Nerviërsstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant)*, *Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine, Louvain-la-Neuve*, 35-40.

K. MAGERMAN, R. PEDE, M. LODEWIJCKX, W. VAN NEER EN K. VAN DE VIJVER (2009) *Een geplaveide Romeinse weg, religieuze ceramiek, massa's dierlijk botmateriaal en andere Romeinse sporen aan de Nerviërsstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant)*, in: W. De Clercq, A. Bosman, J. Hoevenberg (reds.) *Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine, Brussel*, 5-12.

K. MAGERMAN, B. VAN COUWENBERGHE, J. DE BEENHOUWER EN M. LODEWIJCKX, (2011) *Asse-Nerviërsstraat. Eindverslag van het archeologisch onderzoek (april 2009 – oktober 2010)*, intern rapport (in voorbereiding).

L. VERSLEYPE EN R. BRULET (2004) *Terres noires. Dark earth (Actes de la table ronde de Louvain-la-Neuve)*, Louvain-la-Neuve.

Een 1ste-eeuwse pottenbakkersoven en andere sporen langs de Nerviersstraat in Asse

Resultaten van het archeologisch onderzoek Asse-Nerviersstraat 60, fase 2, 2010

KRISTINE MAGERMAN EN MARC LODEWIJCKX

fig.1 Zicht op de oven op het onderste opgravingsniveau (©Kristine Magerman, K.U. Leuven).

INLEIDING

Tussen 15 november en 26 november 2010 voerde de Onderzoekseenheid Archeologie van de K.U. Leuven een archeologisch onderzoek uit langs de Nerviersstraat 60 in Asse. De herinrichting van het 1 ha grote terrein gebeurt in drie fasen. In een eerste fase (2008) werd een nieuwbouw voor de Federale Politie opgetrokken. In de tweede fase (2010) werden de nutsleidingen aangelegd en ten slotte zal men in 2012 een parking bij de nieuwbouw realiseren. Het archeologisch onderzoek werd bijgevolg opgesplitst in drie fasen. In dit artikel bespreken we de resultaten van de tweede fase van het onderzoek.

Tijdens deze fase van de werkzaamheden werd een 150 m lange sleuf uitgegraven met een breedte die varieerde tussen 1,00 m en 1,40 m en een maximale diepte van 1,20 m onder het maaiveld bereikte. De bouwheer, de Regie der Gebouwen, nam het grootste deel van de uitvoeringskosten op zich terwijl de gemeente Asse één arbeider ter beschikking stelde voor de duur van het project. Enkele vrijwilligers van de archeologische vereniging van Asse, Agilas vzw, leverden bijkomende steun. Op een deel van het terrein werd het vlakdekkend onderzoek voorafgegaan door een geofysisch onderzoek dat uitgevoerd werd in samenwerking met Agilas vzw.

EEN ROMEINSE POTTENBAKKERSOVEN (I.S.M. TIM CLERBAUT)

In de westelijke hoek van het opgravingssterrein werd onverwacht een Romeinse pottenbakkersoven aangetroffen (Oven Asse 4). De oven was zwaar verstoord door de aanwezigheid van recente nutsleidingen (gas en elektriciteit) en een proefput, aangelegd door de bouwheer voorafgaand aan het archeologisch onderzoek. Wegens de beperkt toegelaten breedte van de proefsleuf enerzijds en de inplanting van de sleuf tussen het aanpalende perceel en de asfaltweg anderzijds, kon de ovenstructuur niet over zijn volledige lengte onderzocht worden. Toch konden we zowel de stookkuil, het stookkanaal, een deel van de stookkamer, de ondersteuning van het ovenrooster en mogelijk een deel van de verheven ovenvloer bestuderen (fig.1). Van de bovenbouw bleven geen resten bewaard.

Ondanks de vele beperkingen deden we enkele interessante waarnemingen. Zo konden bij deze oven drie fasen onderscheiden worden waarbij de oorspronkelijke oven maar liefst tweemaal verbouwd werd met als voornaamste doel het stookkanaal te versmallen en te verlengen en de stookkamer te verkleinen tot een meer functionele vorm. Hierbij werd ook de ondersteuning opgehoogd en verlengd in de richting van het stookkanaal (fig.2).

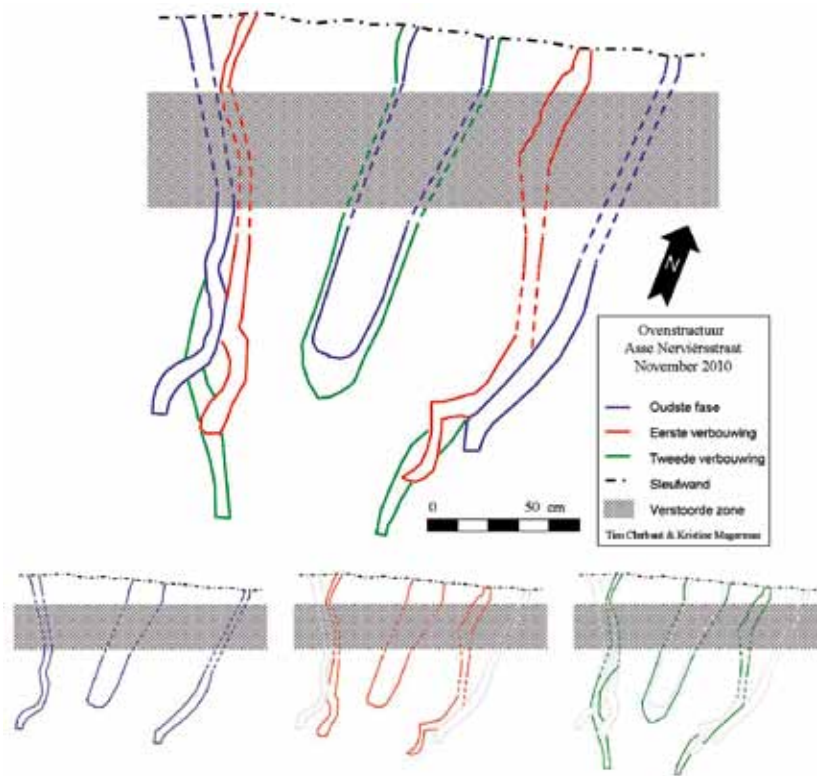

fig.2 Overzicht van de drie verschillende fasen van de ovenstructuur (©Tim Clerbaut)

De recente ovenvondst typeert zich morfologisch door zijn trapezoïdaal grondplan en een langgerekte ondersteuning die (normaal) in verbinding staat met de achterwand waardoor de oven de vorm krijgt die sterk gelijkt op een stekker.

Op basis van een eerste indruk van het materiaal in de vulling van de stookkuil, dat voornamelijk bestond uit dunwandige, tonvormige bekers in terra nigra (fig.3), imitaties van terra nigra met een biconische vorm in grijs aardewerk (zeepwaar) en terra rubra-achtige waar met rolstempelversieringen, kan de opvulling van de stookkuil en daarmee het buiten gebruik stellen van de oven in de tweede helft van de 1ste eeuw n.C. (mogelijk in de Flavische periode) gedateerd worden. Op basis hiervan kunnen we de drie fasen van het functioneren van de oven voorzichtig dateren tussen 50 en 75 n.C.

In de ovenvulling werden 65 fragmenten aardewerk aangetroffen die opvallend zacht gebakken waren en daarom als misbaksels beschouwd kunnen worden. Het betreft twee groepen terra nigra-achtig aardewerk die we in een volgende fase meer in detail zullen bestuderen.

De vondst van deze 1ste-eeuwse pottenbakkers-oven toont aan dat deze zone van de vicus reeds in een vroege periode een belangrijke economische rol speelde op het vlak van aardewerkproductie. In de loop van de 2de eeuw n.C. maakte deze zone deel uit van de woonzone van de nederzetting en schoven de ambachtelijke activiteiten verder op in noordoostelijke richting. Naar alle waarschijnlijkheid behoorde deze oven bij een oudere nederzettingkern die kleiner was en meer in het westen gelegen was.

fig.3 Randfragment van een beker in terra nigra en twee imitatie terra nigra randfragmenten (©Kristine Magerman, K.U. Leuven)

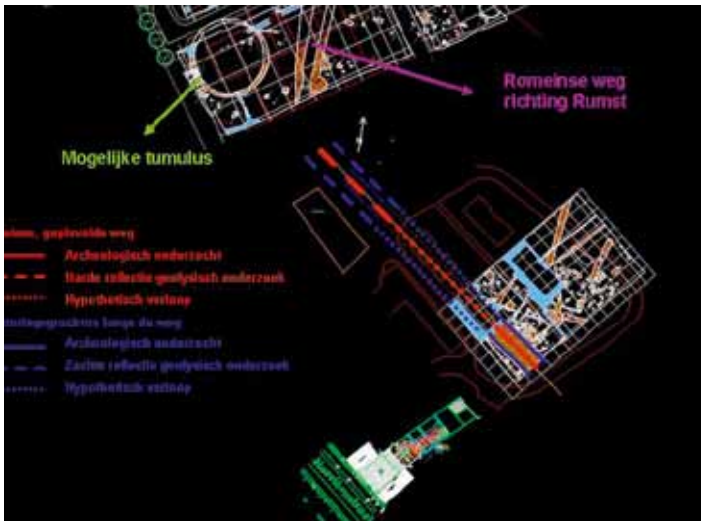

fig.4 Opgravingsplan van de geplaveide weg die dankzij het geofysisch onderzoek ook in noordoostelijke richting verder in kaart gebracht kon worden. (©Kristine Magerman, Agilas vzw)

DE ROMEINSE GEPLAVEIDE WEG

Tijdens het onderzoek in 2008 troffen we op hetzelfde terrein een geplaveide Romeinse weg met twee afwateringsgrachten aan die verder in noordelijke richting leek te lopen maar onderbroken werd door de nog aanwezige rijkswachterswoningen. In samenwerking met Agilas vzw werd, voorafgaand aan het archeologisch onderzoek in 2010, een geofysisch onderzoek uitgevoerd met als doel deze weg ten noorden van deze huizen verder in kaart te brengen.

Op de beelden die het geofysisch onderzoek opleverde, is over de volledige breedte van de onderzochte zone een 5,80 m brede, harde reflectie zichtbaar. Langs beide zijden begrenst een 2 à 3 m brede, humusrijke opvulling deze strook. Bovendien bevindt deze reflectie zich in het verlengde van de opgegraven weg. Het geofysische onderzoek toonde daarmee aan dat de Romeinse weg inderdaad doorliep in noordelijke richting. Mogelijk kan hij beschouwd worden als een interne (toegangs)weg naar de tumulus waarvan de restanten bij het archeologisch onderzoek in 2007 aan de Krokegemseweg aangetroffen werden (fig. 4). We verwachtten dan ook de westelijke afwateringsgracht en eventueel een gedeelte van het wegdek aan te treffen in de sleuf voor de nutsleidingen.

De grote, losse stukken kalkzandsteen enerzijds en de restanten van een donkergrijs tot zwart Romeins opvulpakket in deze sleuven interpreteren we als de restanten van het wegdek en een deel van de westelijke afwateringsgracht van de Romeinse geplaveide weg die iets meer naar het oosten, onder de nog aanwezige rijkswachterswoningen, gesitueerd kan worden.

OVERIGE SPOREN EN STRUCTUREN

Over de functie van twee smalle, parallelle greppels in de onmiddellijke omgeving van de pottenbakkersoven kan weinig met zekerheid gezegd worden.

Van een cluster van vier kuilen in het noordelijk gedeelte van het opgravingssterrein is de oorspronkelijke functie onduidelijk. In een tweede fase werden zij opgevuld werden met nederzettingssafval. Bij de vondsten troffen we onder meer enkele ijzeren nagels, een wetsteen, dakpanfragmenten, rand-, wand- en bodemfragmenten van reducerend aardewerk, een oor van een kruikje in oxiderend aardewerk, terra sigillata, gevernist aardewerk en enkele scherven van amforen en dolia aan. Opvallend was de hoge concentratie dierlijk botmateriaal in één van de kuilen dat momenteel door specialisten verder onderzocht wordt. Andere opvallende vondsten waren een intact bord in Pompejaans Rood aardewerk en het fragment van een bustevaas met de afbeelding van een godheid. Op basis van een eerste indruk van het archeologisch materiaal kan de opvulling van deze kuilen in de loop van de 2de eeuw en het begin van de 3de eeuw n.C. gedateerd worden.

Bibliografie

T. CLERBAUT EN K. MAGERMAN (2011) *Recent onderzoek naar de lokale aardewerkproductie te Asse-Nerviërsstraat: twee ovens, twee verschillende verhalen*, in: H. Blanchaert, S. Demeter, C. Massart en S. Van Bellingen (reds.) *Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine*, Brussel, 31-38.

K. MAGERMAN, M. LODEWIJCKX, R. PEDE EN KATRIEN VAN DE VIJVER (2011) *Asse-Nerviërsstraat. Eindverslag van het archeologisch onderzoek (januari – maart 2008 en november 2010), intern rapport, januari 2011, 246 pp.*

K. MAGERMAN, R. PEDE, M. LODEWIJCKX, W. VAN NEER EN K. VAN DE VIJVER (2009) *Een geplaveide Romeinse weg, religieuze ceramiek, massa's dierlijk botmateriaal en andere Romeinse sporen aan de Nerviërsstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant)*, in: W. De Clercq, A. Bosman, J. Hoevenberg (reds.) *Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine*, Brussel, 5-12.

K. MAGERMAN, R. PEDE, K. VAN DE VIJVER EN M. LODEWIJCKX (2008) *Asse-Nerviërsstraat. Eerste resultaten van het archeologisch onderzoek (januari-maart 2008)*, *Archeologie 2008. Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant*, 3-6.

K. MAGERMAN EN S. SAERENS (2010) *Geofysisch onderzoek op verschillende percelen in de Romeinse nederzetting van Asse (Prov. Vlaams-Brabant) (Agilas, Verslag 1 – 2010), intern rapport, Asse, 58 pp.*

Contact

Magerman Kristine, Wetenschappelijk medewerkster Onderzoekseenheid Archeologie K.U. Leuven
Blijde-Inkomststraat 21 - bus 3313, 3000 Leuven
Tel. 0474- 29 95 67, e-mail: kristine.magerman@telenet.be of kristine.magerman@arts.kuleuven.be

Archeologisch onderzoek te Holsbeek Rotselaarsebaan Een jager-verzamelaarsite uit het mesolithicum.

ANN VAN BAELEN

fig.1 De opgraving van de vindplaats Holsbeek-Rotselaarsebaan (©Eenheid Prehistorische Archeologie, K.U.Leuven).

HET ONDERZOEK

Archeologisch onderzoek naar aanleiding van rioleeringswerken door Aquafin, uitgevoerd ter hoogte van de Rotselaarsebaan in Holsbeek, resulteerde in de ontdekking van een mesolithische vindplaats. In de loop van de maand maart 2011 kon de Eenheid Prehistorische Archeologie van de Katholieke Universiteit Leuven een deel van deze vindplaats onderzoeken (fig.1).

Tijdens dit onderzoek werden 480 lithische artefacten ingezameld en geregistreerd (fig.2). Organisch materiaal is daarentegen niet bewaard gebleven. De meerderheid van deze lithische artefacten bestaat uit bewerkingsafval in verschillende steensoorten, voornamelijk vuursteen, maar ook zogenaamde Wommersom- en Tienenkwart-siet. Naast het bewerkingsafval werden ook enkele werktuigen gevonden. Een deel ervan zijn microlieten, daarnaast werden ook een aantal schrabbers aangetroffen. Microscopisch gebruikssporenonderzoek leert ons dat deze schrabbers vermoedelijk gebruikt werden om huiden te bewerken. De samenstelling van het assemblage is homogeen en er zijn geen indicaties voor een bijmenging van jonger materiaal. Het lithisch materiaal lijkt dan ook eerder het restant te zijn van een eenmalig, kortstondig bewoningsmoment waarbij een beperkt

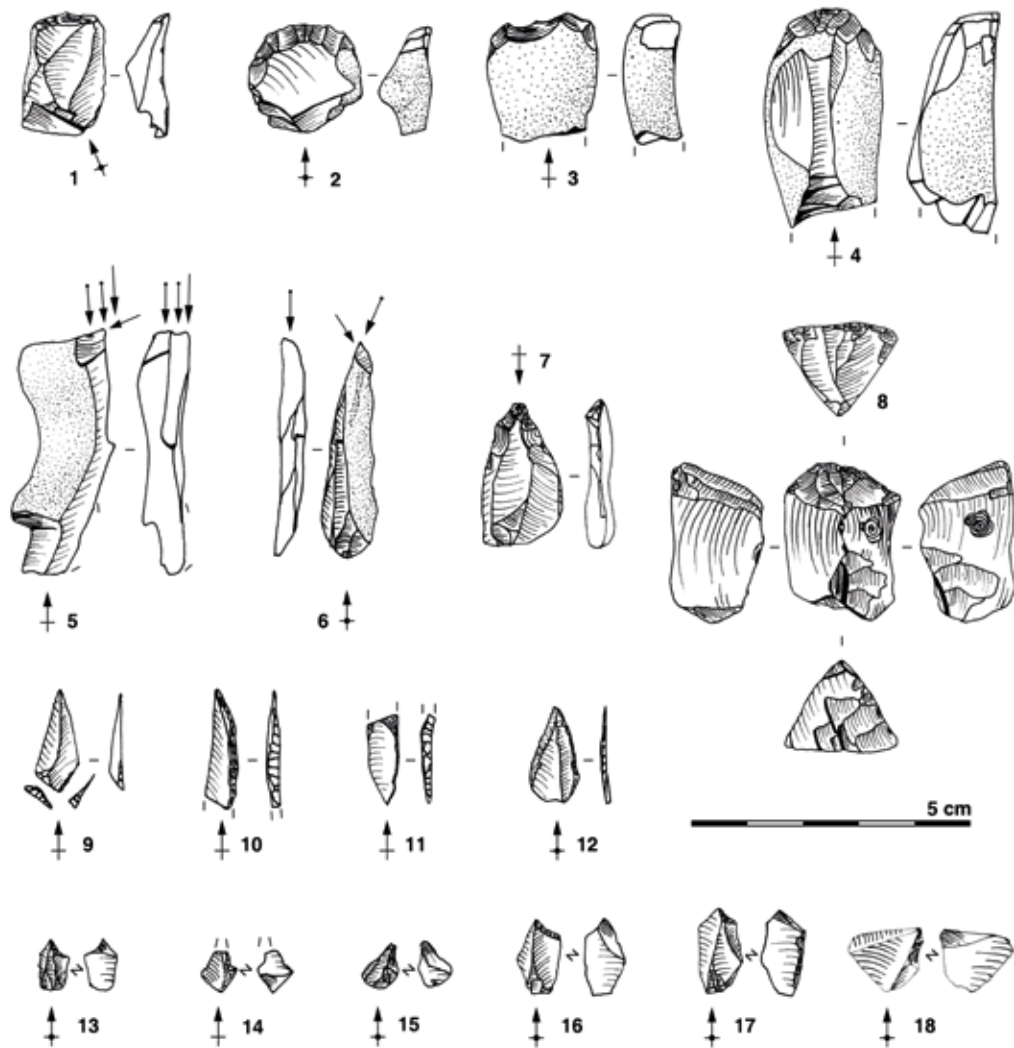

fig.2. Een selectie van het lithisch materiaal afkomstig van de vindplaats Holsbeek-Rotselaarsebaan (©Eenheid Prehistorische Archeologie, K.U.Leuven)

aantal activiteiten werd uitgevoerd. Deze omvatten o.a. de bewerking van verschillende types grondstoffen, de productie van microlieten en schrabbers, evenals het gebruik van deze schrabbers.

Op basis van vergelijkingen met materiaal van andere mesolithische vindplaatsen in de ruimere omgeving die worden toegewezen aan het zogenaamde 'Wingemesolithicum', concluderen we dat de vindplaats vermoedelijk uit het vroegmesolithicum stamt. Dit is de periode tussen ca 11.000 en 9.000 jaar geleden. Met uitzondering van een aantal opgravingen in de jaren 1960, werden de meeste mesolithische vindplaatsen in de omgeving aan het huidige oppervlak gevonden. Veelal bevinden ze zich op de hoger gelegen, drogere oeverwallen langs de Winge. In Holsbeek Rotselaarsebaan troffen we het materiaal echter aan in de natte kleigrond aan de rand van de vallei. Dit levert dan ook een interessante aanvulling op de huidige kennis omtrent sitelocatie tijdens het mesolithicum en biedt perspectieven voor toekomstig onderzoek.

Bibliografie

VAN BAELEN A. & VANMONTFORT B. (2011) *Holsbeek Rotselaarsebaan. Evaluatie van een mesolithische vindplaats. Opgravingscampagne 2011 (EPA rapport 24)*. Leuven, Onuitgegeven opgravingsrapport.

VERMEERSCH P.M. (1972) *Twee mesolithische sites te Holsbeek (Archaeologica Belgica, 138)*. Brussel, Nationale Dienst voor Opgravingen.

VERMEERSCH P.M. (1976) *Steentijdmaterial uit het noordelijk Hageland, 2 volumes (Oudheidkundige Repertoria - Reeks B; XI)*. Brussel, Nationaal Centrum voor Oudheidkundige Navorsingen in België.

Contact

Ann Van Baelen, ann.vanbaelen@arts.kuleuven.be
Eenheid Prehistorische Archeologie, Katholieke Universiteit Leuven,
Celestijnenlaan 200E, bus 2409 - 3001 Heverlee

Archeologisch onderzoek op het Fochplein

Graven naar het verleden van Leuven

VANESSA VANDER GINST, YVONNE DE RUE EN MAARTEN SMEETS

fig.1 Overzichtsfoto met bovenaan rechts de 15e-eeuwse kelders met daarachter de oudere achtererven en links de 19e-eeuwse kelders. (©Studiebureau Archeologie bvba/ Vanessa Vander Ginst)

In het kader van de aanleg van een ondergrondse fietsenstalling op het Leuvense Fochplein, legde Ruimte en Erfgoed van de Vlaamse Gemeenschap een archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefputten op. Dit zeer beperkte onderzoek werd uitgevoerd in september 2009. Op verschillende plaatsen werden hierbij resten van laatmiddeleeuwse bebouwing aangetroffen. Daarom besliste Ruimte en Erfgoed dat de zone van de eigenlijke fietsenkelder en de trappartijen voorafgaand aan de werkzaamheden vlakdekkend opgegraven moest worden. Voor die opgraving werd een termijn van 95 werkdagen met een bezetting van 13 mensen gepland. Adviesbureau Archeologie bvba voerde het onderzoek tussen 18 oktober 2010 en 2 maart 2011 uit. Omdat het onderzoek op dit moment nog niet is afgesloten, kunnen hier enkel een aantal tussentijdse resultaten gepresenteerd worden.

De zone van het huidige Fochplein bevindt zich midden in het centrum van Leuven, net ten oosten van de Sint-Pieterskerk en de Grote Markt. De zone rond de Sint-Pieterskerk wordt beschouwd als een van de oudste kernen van de stad.

SITUERING VAN HET FOCHPLEIN

De zone van het huidige Fochplein lag binnen de eerste stenen stadsomwalling uit de 12de eeuw, iets ten noordoosten van het centrum van de omwalde oppervlakte en net ten oosten van de Sint-Pieterskerk. Binnen de tweede ringmuur lag de Sint-Pieterskerk in het centrum van een radiaal stratenpatroon met de huidige Diestse-, Tiense-, Naamse-, Brusselse- en Mechelsestraat als voornaamste invalswegen.

Het Fochplein, genaamd naar de Franse maarschalk Ferdinand Foch, werd pas na WO I aangelegd. Volgens cartografische en geschiedkundige bronnen maakte het huidige Fochplein tot 1870 deel uit van een gesloten bouwblok. De Tiensestraat (vroeger de Hoelstrate) en de Diestsestraat (vroeger de Dorpstrate), die beiden uitgaven op een pleintje voor het koor van de Sint-Pieterskerk (de Hooimarkt, later de Radermarkt) en de huidige Vanderkelen- en Savoyestraat begrepsden dit bouwblok. In 1870 werd dit bouwblok doorbroken door het verlengen van de Statiestraat, de huidige Bondgenotenlaan, die zo het nieuw aangelegde station met de huidige Grote Markt verbond. In 1914

fig.2 Een van de 15e-eeuwse kelders, die wordt doorsneden door een recentere kelder muur met een andere oriëntatie.
 (©Studiebureau Archeologie bvba/ Vanessa Vander Ginst)

werd de hele zone door brand getroffen. Bij de heropbouw werd een ovaal plein aangelegd, dat in 1944 tijdens de bombardementen van de geallieerden opnieuw verwoest werd. De huidige pleinaanleg dateert van 1975.

TUSSENTIJDSE RESULTATEN

De sporen en vondsten kunnen worden ingedeeld in 3 perioden, namelijk de kelders van de rond 1870 gebouwde huizen, verschillende laatmiddeleeuwse kelders en een aantal (vol-)middeleeuwse achtererven (fig.1).

■ De 19de eeuwse kelders

Aan de zuidoostkant van het plein en met de rooilijn in het verlengde van de huidige Bondgenotenlaan, werden kelders aangetroffen van de huizen die na de verlenging van de Statiestraat in 1870 werden opgetrokken en die in 1914 na de brand verdwenen. Deze kelders oversneden de laatmiddeleeuwse kelders en hebben een duidelijk verschillende oriëntatie. Hoewel zeer recent, konden deze kelders een interessant beeld geven door hun nauwkeurige datering en hun vondstenrijkdom.

De vrij goed bewaarde kelders werden onmiddellijk

onder het maaiveld aangetroffen, met vrijwel intact bewaarde baksteen- en tegelvloeren en grotendeels bewaarde opstaande muren. Het gebrek aan bouwnaden tussen de verschillende kelders wijst erop dat het om één grootschalige bouwcampagne gaat, binnen het kader van de laat 19de - eeuwse urbanisatie. Wellicht ten gevolge van de brand in 1914 bleef in de kelders nog een grote hoeveelheid gebruiksvoorwerpen in primaire context bewaard. Het nodige vaatwerk in ceramiek werd gevonden, alsook in gemailleerd ijzer. Soms ging het om bijna complete serviezen. De grote hoeveelheid glazen drankflessen leek eerder te behoren tot het puin dat na de brand in de kelders is gestort. Het betrof een breed spectrum van verschillende typen. Sommigen daarvan hadden een opschrift en konden worden toegekend aan brasseries en cafés in de nabijheid van het plein.

Twee kelders bevatten bovendien nog delen van de voorraad die waarschijnlijk bestemd was voor de winkels op het straatniveau van dezelfde panden. Een van de kelders bevatte 109 koperen en ijzeren knopen, van minstens 24 verschillende types. Het is mogelijk dat het hier een winkel in garen en band betreft. De andere kelder bevatte een enorm assemblage aan toiletpullen van rond 1900. Er werden 31 tandenborstels en tientallen zeepbakjes gevonden. Diverse merken waren aanwezig, sommige geproduceerd in Frankrijk. Ook waren er tientallen flacons en kleine

flessen van parfums, eau de cologne, Odol en andere toiletproducten van verschillende merken. De vondsten uit deze kelder kunnen waarschijnlijk worden geïnterpreteerd als de voorraad van een winkel in toiletartikelen.

■ De laatmiddeleeuwse kelders

Bovenstaande recente kelders doorsneden een rij oudere kelders met een andere oriëntatie. Deze kelders stonden namelijk loodrecht op de Tiensestraat (fig. 2). Er werden vier vrijwel intacte laatmiddeleeuwse kelderruimtes aangetroffen. De meest oostelijke kelder werd gedeeltelijk oversneden door de 19de - eeuwse kelders. Ook de rest van de aanwezige laatmiddeleeuwse kelders in het oosten van de opgravingszone langs de Tiensestraat werd volledig overbouwd door de recentere kelders. Enkel in een bewaard profiel tegen de Tiensestraat aan konden enkele oudere muren en vloerniveaus geregistreerd worden. De keldermuren waren gebouwd met bakstenen en een zachte gele zandmortel. Enkel de aanzet van de diverse gewelven bleef bewaard, de kelders zelf waren vol puin gestort. De kelders stonden per paar met elkaar in verbinding en in de zuidoostelijke kelder van elk paar werd een keldertrap aangetroffen die op de toenmalige Hoelstrate uitgaf. Er bevonden zich beer- en waterputten in de kelders, hoewel vastgesteld kon worden dat de meeste van deze beerputten vrij snel buiten gebruik werden gesteld. Verschillende herstellingen in de bevloering van de kelders, evenals wijzigingen in de opdeling van de ruimtes, tonen aan dat ze geruime tijd in gebruik bleven.

Op basis van het type baksteen en de constructie kunnen deze kelders waarschijnlijk gedateerd worden in de 15de eeuw. In die eeuw legde men de Grote Markt aan, herbouwde men de Sint-Pieterskerk in Brabantse gotiek en maakte een deel van het omliggende kerkhof plaats voor een marktplein. In dezelfde eeuw verrees ook het stadhuis. De bouw van de panden in de Tiensestraat sluit allicht aan bij deze vernieuwingen en monumentalisering.

In een van deze kelders werd een vondstcontext van glas en ceramiek gevonden met een vrij nauwe datering aan het begin van de 17de eeuw. Het betrof maximaal 213 voorwerpen in rood aardewerk, rood aardewerk met slibversiering, majolica, verschillende soorten Rijnlants steengoed (onder andere Siegburg), een aantal glazen roemers en zelfs een scherf van een waarschijnlijk Spaanse kan. De stratigrafische betekenis van deze vondstcontext is echter vooralsnog niet duidelijk. De aanwezigheid van de glazen bekers wijst wel op een zekere rijkdom van de bewoners. De ceramiek toont een interessante mix van lokaal vervaardigd aardewerk en stukken uit Spanje, het Rijnland en mogelijk Antwerpen. Dit past bij de handelsbetrekkingen van dat moment.

Op basis van het glas kon voor de laatmiddeleeuwse en postmiddeleeuwse periode een zeer grote vormenvariatie gedocumenteerd worden, met onder andere een groot aantal kruisribbelbekers in allerlei varianten voor de periode vanaf het laatste kwart van de 15de eeuw, het betere kwaliteitsglas met groene bekers met abrupte knik, kleurloze voetbekers met verschillende decors (o.a. email opleg), noppenbekers, 16de-17de eeuwse cilindrische bekers en zelfs Venetiaanse import (vetro a reticello) die voor het eerst in Brabant in de eerste helft van de 16de eeuw geattesteerd kon worden.

■ De (vol)middeleeuwse sporen

De aanleg van de 15de- en 19de- eeuwse bakstenen kelders verwoestte grotendeels de oudere lagen en bewoningssporen, al werden tussen twee laatmiddeleeuwse kelders de resten van een oudere (12de eeuwse) muur in natuursteen aangetroffen. Ook werd een bewaarde waterput in natuursteen onder een van de latere keldermuren vrijgelegd. Beide structuren zijn de oudste bewaarde architecturale elementen op de site.

Net achter de kelders bleven wel enkele oudere achtererven bewaard, maar de percelering van de erven was niet meer te achterhalen. Wel waren verschillende kuilen en een aantal beerputten bewaard gebleven. Opvallend binnen de oudste vondstenensembles (12de-13de eeuw) is het heel hoge percentage aardewerk uit Andenne. Vanaf de 14de eeuw verandert dit beeld vrij abrupt en neemt het lokaal vervaardigde roodbakkend aardewerk de rol over. Ook steengoed en protosteengoed uit alle grote productiecentra worden aangetroffen.

Er kan dus van uitgegaan worden dat het gaat om achtererven van niet-bewaard-gebleven panden uit de bloeitijd van Leuven tussen de aanleg van de eerste en de tweede stenen stadsomwalling. Leuven werd in deze periode gekenmerkt door handelsactiviteit en economische en demografische groei.

Contact

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20, 3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be

Het archeologische vooronderzoek in de Sint-Jacobskerk te Leuven

MAARTEN SMEETS

fig.1 Aanduiding overgang tussen fundering en opgaand muurwerk van de gotische zuil

Na bijna 40 jaar leegstand ten gevolge van stabiliteitsproblemen wordt nu begonnen met een definitieve oplossing voor de Sint-Jacobskerk. Voor er nog maar sprake kan zijn van een volledige restauratie en herbestemming van het gebouw, zullen micropalen geboord worden onder de zuilen. Om alle restauratieopties open te houden (het eventueel teruggrijpen naar het oorspronkelijke vloerniveau) was het belangrijk om de oude vloerniveaus te kunnen vaststellen.

Naar aanleiding hiervan werd na overleg tussen de opdrachtgever (stad Leuven), het stabiliteitsbureau (Triconsult NV), de ontwerper (Studio Roma) en het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Gemeenschap een archeologische prospectie door middel van één proefput gevraagd.

Het vooronderzoek was gericht op enerzijds het vaststellen van het oorspronkelijke vloerniveau en anderzijds ook aanbevelingen te doen in verband met de aard van de sporen en de bewaringstoestand ervan. Studiebureau Archeologie bvba voerde deze werken in samenwerking met de stad Leuven uit tussen 14 en 24 juni 2011.

HISTORISCH KADER

De oorspronkelijke romaanse Sint-Jacobskerk werd vermoedelijk op het einde van de 13de eeuw afgebroken. Enkel de vierkante westertoren, opgetrokken in overgangsstijl (1222-1230) bleef bewaard (fig.2, blauw). Bij beperkte archeologische waarnemingen, naar aanleiding van de aanleg van een verwarming, werden een aantal muurresten aangetroffen die vermoedelijk van deze romaanse kerk afkomstig zijn (fig.2, rood). Ook werd vastgesteld dat het huidige niveau en het oorspronkelijke looppniveau sterk verschillen. In de toren is nog goed merkbaar dat het niveau van de kerk vroeger lager lag dan het huidige niveau. De hoogte van de oorspronkelijke toegangspoort en de aanzet van het kruisribgewelf is namelijk beperkt.

De huidige gotische kerk werd opgetrokken in twee grote bouwcampagnes. De eerste campagne omvatte de oprichting van de zuilen (fig.2, paars). De bogen van de middenbeuk waren echter niet bestemd om gewelven te dragen. Na wijzigingen in het ontwerp werd de opbouw van de steunmuren en de zijbeuken bijgebouwd (1305-1317) (fig.2, groen). Mathieu de Layens leidde tussen 1467 en 1488, na de

¹ Lemaire R. (ed.) 1971: Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen. Architectuur: Deel 1. Provincie Brabant, Arrondissement Leuven, Luik: 224.

fig.2 Faseringsplan van de Sint-Jacobskerk.

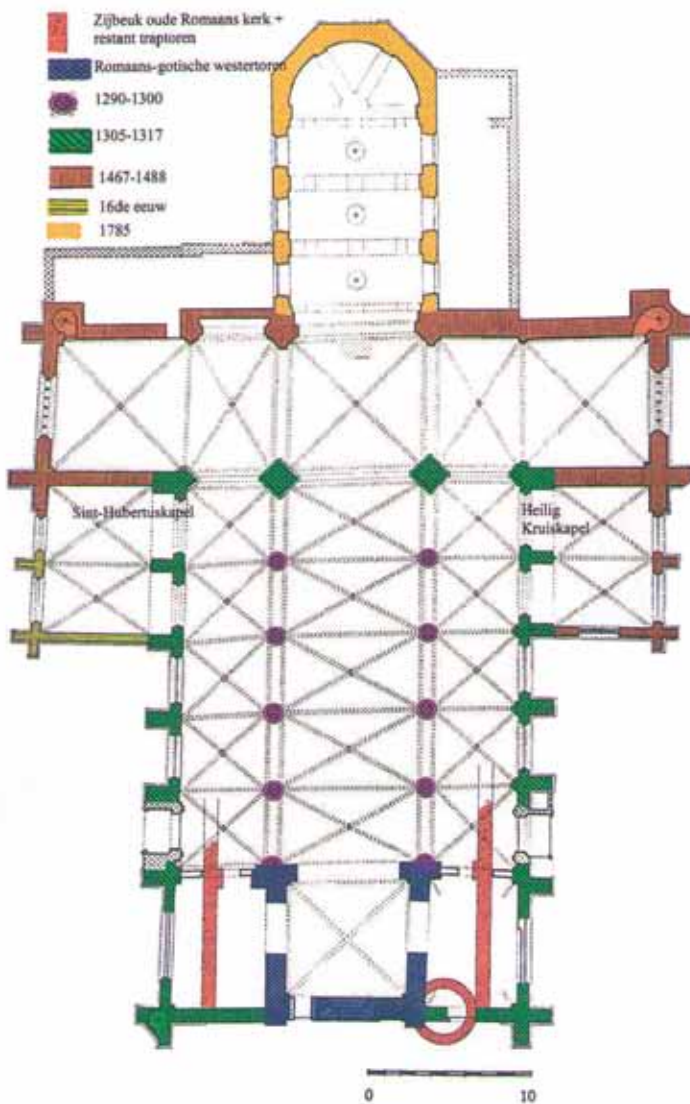

fig.3 Zicht op het vlak in de proefput

vestiging van het kapittel, de werken voor de toevoeging van het transept en de Heilig Kruiskapel (fig.2, bruin). De Sint-Hubertuskapel werd in de 16de eeuw opgetrokken (fig.2, lichtgroen) en het classicistische koor (1785) in de 18de eeuw (fig.2, oranje). De bestaande vloer zou van rond 1800 dateren .

De ligging van de kerk in het broekgebied van de Voer zorgde altijd voor grondwaterproblemen. Dit is een goede verklaring voor de grote ophoging die binnen de kerk waar te nemen is. Het oorspronkelijke niveau is tussen 1,25 en 1,8 m verhoogd.

Vermoedelijk door de ligging in een waterziek gebied en doordat het ontwerp van de gotische kerk aangepast diende te worden aan de aanwezigheid van gewelven boven de middenbeuk, heeft de kerk ook een voorgeschiedenis van stabiliteitsproblemen. In het verleden hadden aan de zuilen van de middenbeuk al ingrepen plaats, maar in de jaren '60 van de 20ste eeuw werd de kerk volledig buiten dienst gesteld en werd een hele constructie opgetrokken die verdere stabiliteitsproblemen moest opvangen.

HET ARCHEOLOGISCHE VOORONDERZOEK

Tijdens het archeologische vooronderzoek werden in de proefput 26 sporen en structuren waargenomen en gedocumenteerd (fig.3). Onder de huidige vloer, die op veel plaatsen al opgebroken was voor het plaatsen van de metalen stutten, bevond zich een dun zandbed. Hieronder bevonden zich een aantal lagen die als ophogingslagen geïnterpreteerd kunnen worden. Deze lagen, die geen duidelijke samenhang of structuur vertoonden, werden machinaal afgegraven.

Zowel in de zijbeuk als in de middenbeuk bevonden zich binnen de proefput graven. De hoge zuurtegraad van de bodem zorgde voor een zeer slechte bewaring van het botmateriaal, terwijl de houten planken van de doodskisten hun goede bewaring te danken hebben aan de hoge grondwaterstand. Bij een eventueel vervolgonderzoek dient dan ook de nodige aandacht besteed te worden aan de studie van een groot aantal begravingen in een relatief slechte bewaringstoestand.

Het onderzoek was er vooral ook op gericht resten van de oudere vloeren of vloerniveaus te documenteren. Vloeren werden echter nergens aangetroffen binnen de proefput. Het kennen van deze niveaus is nochtans essentieel om de juiste keuzes te maken die alle restauratieopties openlaten.

Binnen de proefput zijn er twee indicaties voor vloerniveaus. Het bovenste niveau (ongeveer 50-60 cm onder de huidige vloer) komt ongeveer overeen met het eerste archeologische niveau. Tegen de oostelijke zuil in de proefput bevond zich een constructie in deels witte zandsteen en deels baksteen met een

fig.4 Zicht op de grafsteen

harde gelige kalkmortel. De constructie is getrapd opgebouwd. Bovenaan bevindt zich een grafsteen in blauwe hardsteen. De steen is versierd en heeft een gotisch opschrift. Het was niet mogelijk het opschrift te documenteren door de grote hoeveelheid kalkmortel erop. Voor een deel was ook op de grafsteen verder gemetseld (fig. 4).

Deze laatste vaststelling doet eerder vermoeden dat het hier niet om een oud vloerniveau gaat, maar eerder om een (altaar)fundering waarbij een grafsteen hergebruikt werd in de fundering. Vanwege de geringe omvang van het vooronderzoek is de grafsteen niet verwijderd en kon dus ook niet gecontroleerd worden of er zich toch geen grafkelder onder de steen bevond.

Wel met zekerheid kon het oorspronkelijke gotische vloerniveau op ongeveer 1,10 m diepte worden vastgesteld tegen de westelijke zuil in de proefput. Hier werd bijkomend een proefputje gegraven en daarbij kon de overgang van de fundering naar het opgaand muurwerk vastgesteld worden (fig.1). Opvallend was de afwezigheid van een kettingmuur. Mogelijk kan deze afwezigheid mede de oorzaak van de stabiliteitsproblemen zijn en haar oorsprong vinden in het feit dat de zuilen van de middenbeuk oorspronkelijk niet voorzien waren om een stenen gewelf te dragen.

BESLUIT

Het vooronderzoek toonde in de eerste plaats de aanwezigheid van archeologische sporen aan die hoofdzakelijk met begraving in de kerk te maken hebben. De stratigrafische opbouw hiervan is wegens de hoge grondwaterstand niet onderzocht, maar verwacht kan worden dat deze complex is en zich op meerdere niveaus zal manifesteren.

Daarnaast werd een eerste indicatie van een vloerniveau aangetroffen op ongeveer 50-60 cm onder het huidige vloerniveau. De aanwezigheid van de grafsteen in blauwe hardsteen lijkt een vloerniveau te suggereren, al kan de aanwezigheid van mortel en stenen op deze grafsteen evengoed wijzen op hergebruik in een (altaar)fundering.

In een proefputje tegen de westelijke zuil werd de overgang van de fundering naar het opgaand muurwerk van de gotische zuil vastgesteld op ongeveer 1,10 m diepte. Indien de aanzet van de micropalen onder dit niveau ligt, blijven alle restauratieopties open.

Contact

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6, 3010 Kessel-Lo
info@studiebureau-archeologie.be

Een opgraving aan Begoniagaarde te Machelen

SIMON VERDEGEM

Tussen 5 mei en 12 augustus 2011 voerde aDeDe bvba uit Gent in opdracht van de Inter-Vilvoordse Maatschappij voor Huisvesting en de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) een vlakdekkend archeologisch onderzoek uit langs Begoniagaarde in Machelen. Dit onderzoek past binnen het plan voor de verkaveling van het 2,3 ha grote gebied tot een sociale woonwijk.

Na het vooronderzoek dat plaatsvond eind 2010, adviseerde het Agentschap Ruimte en Erfgoed de vlakdekkende opgraving van het volledige onderzoeksgebied. De spreiding van de sporen was immers dusdanig dat geen zones voor vrijgave konden worden uitgeselecteerd.

In totaal werden tijdens het vlakdekkende onderzoek 719 sporen gedocumenteerd, waarvan met zekerheid 246 biologische zijn (clusters van mollengangen, resten van plantenwortels, windvallen ...). 21 sporennummers identificeren 'losse' aardewerkvondsten (m.a.w. buiten de aflijning van een archeologisch spoor bij het opschaven verzameld) op het vlak, die we als een geïsoleerde puntlocatie opmeetten. Deze methode laat toe het 'losse' aardewerk exact binnen de site te plaatsen en eventueel gegevens over verspreiding of clustering te verzamelen. 12 sporen zijn

op basis van hun scherpe aflijning en losse vulling te plaatsen in de nieuwe tijd ('recente sporen').

De overige zijn archeologisch relevante sporen, waarbij het voornamelijk om kuilen, paalkuilen en greppels gaat. De sporen bevonden zich verspreid over het hele terrein, waarbij we op basis van de lokale topografie drie zones kunnen aflijnen. De hoger gelegen gronden (huidige Turcksinstraat, vroegere Heirweg naar Peutie) werden vermoedelijk voor bewoning gebruikt. Dit weerspiegelt zich in het bodemarchief: tijdens het veldwerk troffen we hier de hoogste densiteit aan sporen aan. Het betrof voornamelijk afvalkuilen, paalkuilen, waterkuilen en waterputten uit de volle en late middeleeuwen, maar ook uit de ijzertijd en de Romeinse periode. Echt duidelijke hoofdgebouwen konden we echter niet onmiddellijk vaststellen.

In het centrale gedeelte van het terrein, dat zich lager op de flank bevindt, is de sporenconcentratie minder hoog. Hier bevinden zich voornamelijk kuilen, greppels en waterputten/waterkuilen uit hoofdzakelijk de ijzertijd. Een uitzonderlijke vondst is een geïsoleerd graf uit de Merovingische periode. De dode was vermoedelijk in een lijkwade begraven en had een dolk, een bronzen armband, een biconisch vaasje, twee halssnoeren van glazen kralen en

nog een aantal metalen voorwerpen bij zich.

Op het laagste gedeelte van het terrein, evenwijdig met de huidige Obberghenstraat en dwars op de helling van de flank, is de sporendensiteit laag. We troffen er voornamelijk paalkuilen, kuilen en greppels uit de Romeinse periode en de ijzertijd aan. Het is echter opvallend, ondanks de lage sporendichtheid en de toenmalige hoge grondwatertafel, dat het overgrote deel van de af te lijnen gebouwen zich in deze zone bevond. Het gaat om kleine constructies, bestaande uit 4, 5 en maximaal 12 palen. Dergelijke gebouwtjes treft men vaak aan binnen de nederzettingen, waar ze als voorraadschuren of 'spiekers' geïnterpreteerd worden. Door het feit dat deze gebouwtjes zich te Begoniagaarde op de laagste, bijna onbewoonbare gedeelten van het terrein bevinden en daar zelfs in een lineair patroon clusteren, lijkt de interpretatie als voorraadschuren niet houdbaar en dient men te denken aan een andere functie. Een mogelijke verklaring is tijdelijke opslag in afwachting van verder vervoer langs de Woluwebeek. Anderzijds kan ook een meer symbolische betekenis gezocht worden. Verder onderzoek en vergelijking met parallellen zal hier meer duiding moeten brengen.

Algemeen kan men stellen dat de densiteit aan sporen sterk afneemt en de densiteit aan greppels toeneemt naarmate het de hoogte van de helling afneemt. De perceelsgreppels die in NO-ZW richting over het ter-

rein lopen, volgden ook deze helling en vermoedelijk is de oriëntatie van de helling ten opzichte van de Woluwebeek de basis voor een zekere axialiteit binnen de sporen en structuren. In acht genomen dat het lagere gedeelte van het terrein tot in de 20e eeuw daadwerkelijk nat en zelfs moerassig was (de oevers van de Woluwebeek) kunnen we stellen dat het lagere gedeelte van het terrein slechts in beperkte mate bruikbaar was. Men kan denken aan een 'seizoenaal bruikbaar' gedeelte van het terrein.

De hoge sporendensiteit in het oostelijke, hoogst gelegen gedeelte van het onderzoeksgebied geeft blijk van een intensief gebruik van de zandrug, waarvan het hoogste punt zich slechts 100 m ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt. Alle sporen die we tijdens de opgraving aantroffen, zijn de getuigenissen van wat op de rand of net naast de nederzetting gebeurde. Dit verklaart de grote hoeveelheden aardewerk -strictu senso het afval van de bewoners- die men in de nederzettingen zelf niet of in kleine hoeveelheden aantreft.

Contact

aDeDe bvba
www.adede.com, www.archo.be

Een bronsdepot bij vooronderzoek aan de Aarschotsesteenweg te Tienen

ELLEN VAN DE VELDE EN TOM DEVILLE (CONDOR ARCHAEOLOGICAL RESEARCH BVBA) TOM DEBRUYNE (PORTIVA)

fig.1 Oprakken vindplaats bronzen met truweel (© Condor Archaeological Research bvba)

fig.2 Topografische kaart van het plangebied met de vier deelgebieden (paarse kaders)

SITUERING

Van maandag 28 februari tot en met donderdag 3 maart 2011 voerde Condor Archaeological Research bvba in opdracht van C.V. Huisvesting Tienen een proefsleuvenonderzoek uit in de tuin van het klooster van de zusters Passionisten, aan de Aarschotsesteenweg 3 te Tienen. Voor deze locatie plant C.V. Huisvesting Tienen een verkaveling "Woon-Zorgwijk Tienen" die de bodem tot in het archeologisch relevante niveau zal verstoren.

Nabij het plangebied, aan de Heilig Hartkerk, vond amateurarcheoloog J. Gooris in de 20ste eeuw bij toeval meerdere Romeinse crematiegraven. Ruimte en Erfgoed, afdeling Vlaams-Brabant vermoedde dat dit grafveld ook op het domein van de zusters Passionisten doorloopt en legde een archeologische toets van de bodem op. Het terrein bestaat uit tuin en boomgaard en heeft een totale oppervlakte van 3,55 ha waarin vier zones zijn aangeduid die in aanmerking komen voor archeologisch onderzoek (fig 2). Het veldwerk gebeurde onder wetenschappelijke begeleiding van Tom Debruyne van PORTIVA.

LOCATIE ONDER DE LOEP

De site ligt in een gebied met eolische Brabantse leem aan de oppervlakte. In de bodem vond weinig tot geen bodemvorming plaats en het archeologisch relevante niveau zit meteen onder de bouwvoor. Het beschikbaar historisch kaartmateriaal van de site toont gebruik als akkerland van de terreinen tot aan de bouw van het klooster. De site ligt net ten noorden van de oude stadskern van Tienen, buiten de oorspronkelijke stadsgracht (nu de Albert- en Kabbeekvest). Naast de middeleeuwse stadskern is ook de Romeinse vicus ten zuidwesten van de site al lang geen onbekende meer.

BRONSDEPOT

Bij het archeologische vooronderzoek tekenden we verschillende greppels en kuilen op waaronder enkele vermoedelijk als haard of als afvalkuil van de haard dienst deden. Eén crematiegraf kwam aan het licht en dateren we in de Romeinse periode. Dit bevestigt het idee dat er zich een grafveld uit deze periode bevindt ter hoogte van de kerk en de huidige klooster-tuin. De meest opmerkelijke vondst is echter van een andere aard. Tegen de wand van één van de proefsleuven zijn vijf bronzen voorwerpen gevonden.

De voorwerpen liggen in heel kleine kuilen, die niet veel groter zijn dan deze voorwerpen zelf. Vermoedelijk zijn de putjes enkel gemaakt met als doel deze metalen objecten te begraven. De bronzen zijn nog tijdens het proefsleuvenonderzoek opgegraven. Vervolgens financierde de intergemeentelijke archeologische dienst PORTIVA de reiniging en conservatie van de bronzen voorwerpen, uitgevoerd door Natalie Cleeren.

Het gaat om vijf objecten in een koperlegering, vermoedelijk brons: drie speer- of lanspunten en twee bijlen. Op de voorwerpen zijn de gietnaden nog zichtbaar en ook sporen van behamering komen voor. De bronzen hebben een goed bewaard en origineel oppervlak met een egale groene patina. Inwendig zijn ze echter reeds sterk aangetast door mineralisatie. De aard van bewaring van deze vondsten wijst op een begraving in een droge context.

De bronzen van Tienen zijn voldoende verschillend van elkaar om te kunnen besluiten dat ze niet in dezelfde gietvorm vervaardigd zijn. Na de productie zijn de gietnaden niet weggewerkt. De werktuigen en wapens vertonen sporen van behamering. Ondanks de verwerking blijft voldoende werkvlak bewaard om te besluiten dat de voorwerpen niet als werktuig of wapen dienst hebben gedaan. Ze kunnen evenmin als misbaksel worden gecategoriseerd. De objecten zijn in hun originele staat aan de bodem toevertrouwd.

fig. 3 Tweede bronzen bijlen (©Jan De Beenhouwer)

BIJLEN

Bij het machinaal aanleggen van de werkput kwam meteen onder de bouwvoor één van de bijlen als eerste aan het licht. Door de haal van de kraanbak die voorzichtig de bodem laagsgewijs afgraaft, liep de bijlichte schade op in de vorm van een schaafplek meteen onder de randlijst. Beide bijlen vertonen ook sporen van verwerking die vermoedelijk door het lange verblijf in de bodem ontstonden.

Op basis van hun vorm worden deze werktuigen omschreven als kokerbijlen. Bij kokerbijlen wordt de houten steel in de huls van de bijl bevestigd en een extra beveiliging wordt voorzien door een stuk touw door het oor te steken dat op één van de smalle zijden bevestigd zit. Kokerbijlen zijn een laatste fase in een lange evolutie van bijlen en worden gedateerd in de late bronstijd en de overgang naar de ijzertijd. Beide exemplaren van Tienen behoren het Plainseau-type. Ze hebben een langgerekt en ietwat massief lichaam met een beperkte hoogte van de snede. Het lichaam of de huls kent een afgerond-vierhoekige doorsnede. De bijlen zijn respectievelijk 12,8 cm lang en 4,5 cm breed (snede) en 13 cm lang en 4,9 cm breed (snede). De kokermond is afgerond vierkant en de lijst is bol afgewerkt. Bij de tweede bijl zit onder de bolle randlijst nog één bijkomende ribbel (fig. 3). De typische versiering met imitatie-vleugelribben onder de randlijst op de huls van de bijl ontbreekt.

SPEER- OF LANSPUNTEN

Naast de twee bijlen bevinden zich ook drie lanspunten. Twee exemplaren zaten net zoals de bijlen in een klein kuiltje, maar bij de derde lanspunt was zelfs geen aflijning van een kuil zichtbaar in de bodem. De lanspunten zijn respectievelijk 17, 11,5 en 11,2 cm lang en

4,5, 3,2 en 3,7 cm lang. De bronzen speerpunten hebben een ovaal- of laurierbladvormig blad dat bij één exemplaar aan de snijranden door behamering schuin is afgeplat (fig.4). Het blad is steeds verschillend. Ook hier komen de bronzen uit drie afzonderlijke gietvormen. Het blad sluit aan op de huls, die bij alle drie de voorwerpen voorzien is van nietgaten. Net zoals bij de bijlen zijn ook bij de lanspunten op de zijkanalen de gietnaden na de productie niet weggewerkt. We herkennen ook sporen van behamering op de voorwerpen. Het lange verblijf in de bodem beschadigde de bronzen aan de hulzen en de snijranden die bij deze wapens veel fragieler zijn dan bij de bijlen. Ook de lanspunten vertonen noch sporen van gebruik noch eigenschappen van een misbaksel. De gelijktijdige depositie van de lanspunten en de kokerbijlen plaatst ook deze wapens in de late bronstijd.

fig.4 Bronzen speerpunt (©Jan De Beenhouwer)

CONTEXT EN INTERPRETATIE

De sporen met de bronzen lijken geïsoleerd te liggen en geen deel uit te maken van een grotere structuur of vindplaats. Nabij de kuiltjes ligt een ronde kuil met houtskoolfragmenten in de vulling. Het al dan niet bestaan van een verband tussen deze kuil en de bronzen

voorwerpen kan op basis van de huidige resultaten niet worden aangetoond. Een 14C-datering op de houtskoolfragmenten bij het vervolgonderzoek kan hier mogelijk meer informatie leveren. Enkele meter verder vonden we ook een klein geretoucheerd vuursteen werktuig. Mogelijk staan beide vondsten met elkaar in verband, maar dit kunnen we niet sluitend bewijzen. De zone zal door middel van een vlakdekende opgraving verder onderzocht worden. Dit zal moeten uitwijzen of de bronzen een geïsoleerde depositie zijn, dan wel deel uitmaken van een grotere vindplaats.

We spreken hier van een depot: meer dan twee exemplaren die aan de bodem zijn toevertrouwd en in de metaaltijden nooit meer herontdekt werden. Onbekend blijft om welke reden de voorwerpen in de protohistorie begraven zijn. Een interpretatie van de vondsten als bronsgietersdepot lijkt onwaarschijnlijk. Slechts een klein aantal voorwerpen is aanwezig en misbakfels of fragmentarisch bewaarde stukken die typisch zijn voor een dergelijk depot ontbreken volledig. Ook wie deze voorwerpen in zijn bezit had en waar deze persoon gewoond heeft of vandaan komt, blijft een vraagteken. In de nabije omgeving van de site zijn (nog) geen nederzettingen of grafvelden uit de bronstijd bekend. Aan de hand van de bewaaringstoestand van de bronzen en de bodemopbouw zoals vastgesteld bij het onderzoek, lijken ze in een eerder droge bodem begraven en/of bewaard.

BESLUIT

Het archeologisch vooronderzoek uit het voorjaar van 2011 in de kloostertuin van de zusters Passionisten leverde heel wat interessante informatie. Het Romeins crematiegraf bevestigt samen met de vroegere toevalsvondst van J. Gooris dat zich op deze locatie een grafveld bevindt. Opmerkelijker zijn de vijf bronzen voorwerpen, twee bijlen en drie speerpunten, die ten tijde van de protohistorie begraven zijn. Beide vindplaatsen en de verschillende andere archeologisch relevante sporen op een deel van het plangebied roepen nog heel wat vragen op. Een vervolgonderzoek in de vorm van een archeologische opgraving zal dan ook weldra op deze locatie uitgevoerd worden.

Bibliografie

HOORNE J. & E. WARMENBOL (2009). *Een nieuwe bronzen bijl te Perk (Steenokkerzeel, provincie Vlaams-Brabant, België)*. LUNULA. *Archaeologia protohistorica*. XVII. Pp. 27-28.

VAN IMPE L. (1995). *Bronzdepot van Heppeneert (8ste eeuw v.Chr.)*. Brussel.

VAN IMPE L. (1999). *De schat van het konijn: het bronzdepot van Lutlommel-Konijnepijp (Gem. Lommel, prov. Limburg)*. *Archeologie in Vlaanderen V – 1995/1996*. Pp. 7-40. Brussel.

WIELOCKX A. (1986). *Bronzen bijlen uit brons- en vroege ijzertijd in de Maasvallei*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling. K.U. Leuven.

Opgravingen in het Begijnhof van Tienen

MAARTEN SMEETS EN VANESSA VANDER GINST

fig.1 De stratigrafisch oudste resten van het begijnhof

VOORONDERZOEK

In het kader van de projectontwikkeling van residentie Begijnhofschool in het Tiense Groot Begijnhof legde Portiva en Ruimte & Erfgoed een archeologisch vooronderzoek op in de vorm van proefputten. De concrete aanleiding voor de archeologische ingreep is de nieuwbouw van vijf woningen en een parkeerkelder ter hoogte van de berging en de speelplaats van de voormalige Begijnhofschool. De afgraving voor de parkeerkelder houdt een verstoring van 3 m onder het maaiveld in.

Het vooronderzoek leverde intact bewaarde funderingen op van minstens één begijnhofhuis. Op de zone van de achtertuinen werden net onder het maaiveld twee eveneens zeer goed bewaarde beer- of waterputten aangetroffen, evenals een aantal grondsporen met middeleeuws en postmiddeleeuws schervenmateriaal.

Deze intacte bewaring van sporen en structuren wetigde een vervolgonderzoek in de vorm van een vlakdekkende opgraving. De kennis over het ontstaan en de groei van begijnhoven is zeer beperkt en grootschalig onderzoek in deze specifieke religieuze context ontbreekt bijna volledig (beperkte

archeologische onderzoeken in onder andere de begijnhoven van Kortrijk, Mechelen, Hoogstraten en meer recent nog in Lier).

Voor de recentere periodes bestaan weliswaar historische bronnen, kaarten en afbeeldingen, maar aangezien het initiële doel van deze bronnen vaak anders was, leveren ze een eenzijdig of onjuist beeld op van de levensomstandigheden van de bewoners en het grondplan van de begijnhofsituatie.

RESULTATEN VAN HET DEFINITIEVE ONDERZOEK

Het vervolgonderzoek werd eveneens uitgevoerd door 'Studiebureau Archeologie bvba'. De opgravingresultaten zijn nog geen onderwerp van verdere studie geweest, zodat enkel maar de grote lijnen van de evolutie geschetst kunnen worden. De verdere uitwerking van de opgraving (incl. materiaalstudie, archeozoologisch en paleo-botanisch onderzoek) is voorzien voor het najaar van 2011. De oudste sporen die werden aangetroffen dateren uit de ijzertijd. Het gaat om een vermoedelijke waterput en enkele kuilen met daarin handgevoemd aardewerk.

De stratigrafisch oudste resten van het begijnhof zijn de muren van een bijna vierkant gebouwkje dat opgetrokken was in een harde kalksteen (fig. 1). De precieze datering van deze structuur is nog onzeker, maar het gebruik van de harde kalksteen komt overeen met het gebruikte materiaal in de begijnhofkerk die omstreeks 1250 te dateren is. Hoewel een aantal sporen ook uit deze vroege periode dateren, zijn er binnen de opgraving geen andere herkenbare structuren meer aangetroffen die in de oudste fase van het begijnhof te dateren zijn.

In een latere fase is de stenen structuur buiten gebruik gesteld en zelfs gedeeltelijk weggegraven bij de aanleg van een aantal zeer grote kuilen (fig. 1). Deze kuilen bevinden zich altijd achter de huidige achtergevels van de nog bestaande begijnhofhuizen. In deze kuilen werd vermoedelijk leem ontgonnen (overal werd tot in de kleirijkere Bt-horizonten gegraven omdat deze beter geschikt zijn voor baksteenproductie, maar nergens werd dieper dan deze horizonten gegraven) die gebruikt werd voor het bakken van de stenen van de latere huisjes. Hoewel deze leem ook gebruikt kon worden voor vakwerkbouw, zijn hiervoor geen duidelijke aanwijzingen op de site teruggevonden. Momenteel is het niet zeker of deze grote bouwactiviteit samenhangt met de groei in de 14de-15de eeuw, of iets later te dateren valt.

Deze kleine laat- of postmiddeleeuwse huizen bleven lange tijd in gebruik. Gelijktijdig bevonden zich op de achtererven een groot aantal rechthoekige structuren die in (gerecupereerde) natuursteen waren opgebouwd. Ondanks het aanvankelijke vermoeden van water- of beerput, bleek deze interpretatie niet correct. De structuren zijn immers nergens dieper dan 0,75 m en bevatten geen lagen met een sterke organische vulling. De functie is momenteel dan ook onduidelijk, maar kan ofwel gezocht worden in de dagelijkse activiteiten in het begijnhof (bv. lakenproductie) ofwel als 'bloembakken'. Historische kaarten tonen immers fraai aangelegde tuinen voor deze zone.

Na de opheffing van het begijnhof in 1798 kwamen grote delen in 1854 in handen van de Dominicanen. In de 20ste eeuw werden de verschillende begijnhofhuisjes omgevormd tot één lange (opslag)ruimte voor de begijnhofschool. Ook uit deze periode werden tijdens de opgraving dan ook een aantal sporen aangetroffen.

Contact

*Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20, 3300 Tienen*

Greppels, graven en Geuzentempel: archeologische speldenprikken in Vlaams-Brabant in 2011

DIRK PAUWELS (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED)

fig.1 Skelet in werkput

In de loop van 2011 was de ploeg Vlaams-Brabant van het VIOE (nu Agentschap Onroerend Erfgoed) met vier kleine terreininterventies actief in de provincie. Aanleiding was telkens een vondstmelding na bodemingrepen. Dit soort onderzoek brengt dan wel nieuwe gegevens aan het licht, de beperkte omvang van de 'kijkvensters' op het verleden maakt een interpretatie van de gegevens boven spoorniveau vaak niet altijd even gemakkelijk. Dit mag ons er echter niet van weerhouden om dergelijke vondstmeldingen archeologisch te blijven opvolgen. Zij leveren de grondstof voor de archeologische inventaris van de provincie: soms krijgen wij er een nieuwe vindplaats bij (Perk, Nederokkerzeel), soms bezorgen zij aanvullende gegevens over een al gekende vindplaats (Vaalbeek, Machelen). De gewonnen informatie kan de basis vormen voor, of minstens ondersteunend werken bij archeologische advisering in het kader van toekomstige werkzaamheden met bodemingrepen.

Vondstmeldingen zijn de meest concrete link tussen de lokale erfgoedgeïnteresseerden (individueel of als heemkring) en de Vlaamse Overheid die bevoegd is voor het beheer en behoud van dit archeologisch erfgoed. Zij zijn uitingen van bezorgdheid om het voort-

bestaan van dit erfgoed. Met de opvolging van die meldingen geeft de overheid te kennen dat zij die bezorgdheid deelt.

GREPPELS TE NEDEROKKERZEEL

De eerste vindplaats ligt ongeveer anderhalve km ten noorden van de dorpskom van Nederokkerzeel, gelegen op een plateau tussen de bossengordel bij Berg in het noorden en de Weesbeekvallei ten zuiden. In de ontzodingen voor de wegenwerken van een nieuwe woonwijk op de rand van het bosgebied observeerde Hedwig Buls het tracé van een opgevolde NO-ZW georiënteerde greppel. De vondst van een fragment Romeinse dakpan overtuigde hem een vondstmelding te doen bij de provinciale archeologe, die prompt het VIOE (nu Agentschap Onroerend Erfgoed) op de hoogte bracht.

Het ontzode grachtdeel kon over een lengte van 17 m worden gevolgd, maar twee sonderingen in het veronderstelde tracé ervan laten toe een minimum lengte van 38 m te reconstrueren. De greppel, met een maximum bovenbreedte van 100 cm en een komvormig profiel was nergens dieper dan 40 cm bewaard. De

vulling ervan is homogeen lichtgrijs met roestvlekken, zonder sedimentatielaagjes die zouden kunnen wijzen op inspoeling terwijl hij openlag. De in blokken opgegraven greppelvulling leverde nauwelijks 20 kleine aardewerkscherfjes en 2 stukjes dakpan. Sommige scherven zijn sterk gerold en hebben schijnbaar lang aan het oppervlak gelegen voor ze in de greppel terecht kwamen. Het enige chronologische houvast is het Romeinse bouwaardewerk: in het meest voor de hand liggende scenario dateert de opvulling uit deze periode, maar de mogelijkheid van residueel Romeins nederzettingmateriaal in een jongere vulling is ook te overwegen.

De interpretatie ervan blijft een vraag: erfgreppel, afwateringsgreppel, weggreppel? Plaatsen wij het spoor in een Romeins nederzettingkader? Op velden 500 m ten ZW is er Romeins nederzettingmateriaal aangetroffen en in de vallei van de Weesbeek ligt o.m. de welbekende Romeinse villa van Erps-Kwerps/Lelieboomgaarden. Beide sites liggen op de rand van het plateau dat door de Romeinse weg tussen de vici van Tienen en Elewijt wordt doorkruist en dat ook nog sporen zou dragen van het Romeinse centuriatio. Beide stellingen zijn trouwens nog te bevestigen. Maar we kennen te Nederokkerzeel ook het verdwenen Hof Van List/Listerhof, het centrum van een Karolingisch (en misschien zelfs al Frankisch) domein dat in de 12de -13de eeuw uitgroeide tot een priorij van de abdij van Sint-Michiels te Antwerpen. De velden staan toponymisch bekend als de Listervelden en de greppel kan deel uitgemaakt hebben van een landinrichting.

EN GREPPELS TE PERK

Voor de aanleg van een riolering en waterzuiveringsstation te Perk in 2011 voerde Studiebureau Archeologie bvba een archeologisch proefsleuvenonderzoek uit. Nabij de Kerselaerstraat te Perk kwamen bij de ontzoding van de ca. 20 m brede werksleuf een aantal sporen tevoorschijn, net naast het tracé van de proefsleuf. Hedwig Buls rapporteerde de sporen bij het toenmalige Administratie Ruimte & Erfgoed, waarna het VIOE de opvolging op het terrein voor zijn rekening nam.

De nederzettingssporen liggen dicht bij de Sint-Martensberg, bij het driehoekige pleintje gevormd door de Teniersstraat, de Kerselaerstraat en de Vilvoordsesteenweg. Deze plek is al langer gekend om haar archeologisch potentieel: rond 1970 kwamen hier bij graafwerken al skeletten aan het licht, en 30 jaar later kon de vondstmelder bot inzamelen bij graafwerkzaamheden. Een 14C-datering gaf uitsluitsel over de ouderdom: het skelet hoort met de grootste zekerheid thuis in de Merovingische periode (tussen 690 en 780), hoewel een 9de-eeuwse datering (Karolingische periode) niet uit te sluiten is. Bij de bouw van huizen aan de Teniersstraat kwam nog botmateriaal

aan de oppervlakte. Vanuit een toponymische invalshoek vroeg Verbesselt zich af of hier niet het oudste parochiecentrum van Perk (en Peutie) moet worden gezocht. De vondst van Romeinse archaeologica op een veld nabij het kruispunt laat vermoeden dat de geschiedenis van de plek nog een stuk verder in de tijd kan opgetrokken worden.

De opkuis van een zone van ca. 500 m² in de werksleuf leverde behalve een greppel en een dertigtal kuilen ook een aantal recente verstoringen op. Daarnaast doen zich ook een aantal concentraties kalkzandsteen voor, waarvoor het op dit ogenblik nog niet helemaal uitgemakt is of deze natuurlijk dan wel antropogeen zijn. In dit laatste geval kan men dan denken aan de resten van bijv. een Romeinse weg naar de vicus van Elewijt.

De ondiep bewaarde greppel van ca. 90 cm breed loopt dwars doorheen de werksleuf over een lengte van 16 m. Onmiddellijk ten oosten ervan liggen een aantal kuilen van diverse afmetingen en vormen: ondanks de indruk dat zij in twee rijen parallel aan de greppel liggen, kan niet onmiddellijk een verband ertussen worden aangetoond. De verwerking van sporen en vondsten zal misschien duidelijkheid geven. Voorlopig kan al gemeld worden dat zowel Romeins bouw- en gebruiksaardewerk als middeleeuws aardewerk kon worden ingezameld.

GRAVEN TE VAALBEEK

In het kader van de restauratiewerken van de St. Maria Magdalenakapel te Vaalbeek (Oud-Heverlee) was in de aanleg van een vloerverwarming voorzien. Menselijk bot in één van de putten voor de vloerconnectoren resulteerde in een melding bij het VIOE (nu Agentschap Onroerend Erfgoed) dat zich ontfermde over de archeologische opgraving van de putten tot op de vereiste diepte (-90 cm onder de vloer). Twee putten lagen in het schip, een derde in de zuidwesthoek van de sacristie.

fig.2 Sint-Maria Magdalenakapel te Vaalbeek

De meest westelijk werkput (170x99 cm) in het schip was al op volledige diepte uitgegraven. Op de bodem ervan waren de contouren van een inhumatiegraf te onderscheiden, in het oostprofiel was nog net het schedeldak van een andere persoon zichtbaar. In de tweede werkput (172 x100 cm) lag een skelet op 50 cm onder het huidige vloerniveau. De graafwerken hadden hier de westelijke zijde van het skelet al verstoord, zodat enkel nog een deel van de ribben, het bekken en de benen in anatomisch verband lagen.

Onder deze begraving kwam geen enkel spoor meer aan het licht. De put in de sacristie (107x80 cm) ten slotte leverde geen archeologische sporen op. De restauratiewerken leverden ook een aantal losse vondsten op, waaronder fragmenten van 15de-eeuwse gekalende venstertracering (maaswerk) in zandsteen.

De interventie is een belangrijke eerste evaluatie van het bodemarchief in de kapel: vast staat dat onder de vloer van de kapel nog meer individuen begraven liggen en dat de skeletten vrij goed bewaard zijn. De graven zijn al onmiddellijk onder de huidige vloerbedding te verwachten en liggen op verschillende niveaus (sommige duiken pas op vanaf 90-100 cm onder de vloer). Tot nog toe was enkel een graf gekend net buiten de zuidgevel van de kapel: in 1933 werd een skelet 'opgedolven' (nu verdwenen) met 22 zilveren munten, geslagen in Brabant en Vlaanderen tussen 1475 en 1483. De gangbare hypothese is dat het om een soldaat gaat die tijdens de onlusten in de streek in de 15de eeuw sneuvelde.

De kapel is voor zover bekend nog niet het voorwerp geweest van een gedetailleerde (bouw)historische studie. Vaalbeek lag in het gebied van de Heren van Heverlee en de kapel duikt al in de 13de eeuw op in

de archiefbronnen: Goswijn III van Heverlee doet een schenking voor missen in de kapel voor een behouden terugkeer van de 5de kruistocht (tevergeefs, zoals zou blijken). Informatie over de kapel zelf is pas beschikbaar vanaf begin 17de eeuw, met de afbeelding van het gebouw in de Albums van Croÿ en in een ets gemaakt voor Justus Lipsius' beschrijving van Leuven: een westertoren met ranke spits domineert het schip onder zadeldak, voorzien van een oostelijke aanbouw. Het bakstenen metselwerk op sokkel van de noordgevel van de kapel verraadt momenteel drie bouweenheden: twee westelijke traveeën worden gedateerd in de tweede helft van de 18de eeuw, een middendeel (op ijzerzandsteensokkel) in de 16de eeuw (?), en de gevelsteen van koor & sacristie vermeldt 1880. Het is te verwachten dat de verbouwingen/vergrotingen van de kapel zich eveneens archeologisch vertalen in funderingen of uitbraaksporen onder de huidige kapelvloer. Bovendien mag zeker het bestaan van een houten kapel niet zomaar van de hand worden gewezen.

Het onderzoek is nog niet afgerond: het skelet uit werkput 2 wordt momenteel onderzocht en in de nabije toekomst zal op kosten van de kerkfabriek een 14C-datering op een monster worden uitgevoerd. Ondertussen wordt ook gespeurd naar de bewaarplaats van de munten uit het graf extra muros, waarvan er maar 6 van de 22 ooit zijn afgebeeld, en van het skelet in kwestie.

DE GEUZENTEMPEL TE MACHELEN

Een laatste kleinschalig onderzoek gebeurde aan de Villastraat/Pieter Schroonstraat te Machelen. In 2010 werd op het terrein een eerste maal een archeologische registratie van muurwerk in het werkvlak uitgevoerd, het volgende jaar kon pas de opstand ervan

fig.3 Fundering van de Geuzentempel

worden onderzocht. Het gaat om twee hoeken van een vierhoekig gebouw (zie verder) van 13,50 m op minimaal 5,50 m buitenwerks. De rest van dit gebouw ligt verscholen onder de Pieter Schroomstraat.

Van bij de aanvang van het terreinwerk leefde bij de Heemkundige Kring van Machelen, die het onderzoek van dichtbij volgde en ondersteunde, het idee dat de 100 cm dikke funderingen in lokale kalkzandsteen het laatste restant waren van de zgn. Geuzentempel van het kasteeldomein van Beaulieu. Zoals zoveel kastelen heeft Beaulieu een zeer bewogen geschiedenis gehad. Op de vermoedelijke locatie van een 13de eeuwse burcht werd in de 17de eeuw een barokkasteel opgetrokken. De te loorgang van het kasteel en domein zet in op het einde van de 19de eeuw en bereikt in het eerste kwart van de volgende eeuw een hoogtepunt met de inrichting van de Woluwelaan en de afbraak van één van de torens.

Op het domein zou ook een protestantse kapel bestaan hebben, gebouwd in 1784 in opdracht van de toenmalige eigenaar Frederik Romberg, een Duits slavenhandelaar/avonturier die het in dat jaar tot baron schopte. Deze kapel, volgens Leurs gesloopt in 1932, zou hetzelfde gebouw zijn als het paviljoen waarvan Cosyn in 1923 een foto publiceerde en vermeldde dat het binnenkort zou gaan verdwijnen. Als de gelijkschakeling van de protestantse kapel met het paviljoen klopt én de kapel te vereenzelvigen met de benaming 'Geuzentempel', dan kunnen wij de tempel dateren tussen 1784 en ca. 1930. Op 19de-eeuwse kaarten zien wij op de locatie van de geregistreerde funderingen een rechthoekig gebouw afgebeeld, duidelijk het paviljoen/de tempel in kwestie.

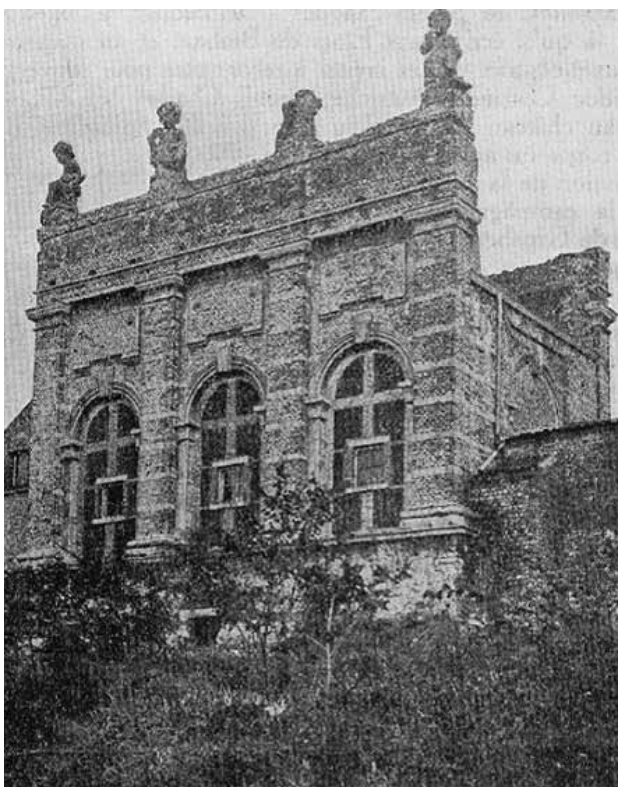

fig.4 Foto uit 1923 van de Geuzentempel

Te oordelen naar de foto in Cosyns publicatie van 1923 moet de Geuzentempel een vrij imposant bouwwerk zijn geweest. Op een vrij gesloten onderbouw in kalkzandsteen stond een rechthoekig gebouw in baksteen met speklagen. De gevel is geritmeerd door 4 bakstenen pilasters die 3 grote ramen omkaderen en een 'architraaf' dragen versierd met standbeelden. Een begenadigd archeologisch tekenaar als Prof. Joseph Mertens was duidelijk genoeg gecharmeerd door het uitzicht van het gebouw om zich te laten verleiden tot een pentekening ervan op basis van de vernoemde foto.

De benaming 'Geuzentempel' voor een protestantse kapel is geen onbekend gegeven: protestanten omschrijven als Geuzen is een traditie die terug gaat tot de 16de -17de eeuw met de strijd tussen de Spaanse Kroon en de Lage Landen. De Geuzen waren aanvankelijk Nederlandse edelen die zich verzetten tegen de vervolging van protestanten door de rooms-katholiek machthebbers. De correlatie geus-protestants duikt heden ten dage nog altijd op in de benaming van kerken, kastelen en zelfs landschapselementen.

De registratie van een 'simpel' stuk fundering te Machelen toont hoe een kleine interventie basisinformatie over een verdwenen monument kan aanleveren en bovendien een interessant verhaal kan genereren.

Bibliografie

COSYN A., *L'église et le château de Machelen (Brabant)*, in *Bulletin Officiel du Touring Club de Belgique*, 29, 1923, 565-570.

DE WILDER L., *De Geuzentempel in Machelen*, in: *Machala. Tijdschrift over Machelse Geschiedenis en Folklore*, 1, 2004 (<http://www.szoc.be/machala/index.asp?ID=10790000000&LV=2&LG=n>)

GÉNICOT L., VAN AERSCHOT F., DE CROMBRUGGE A., SANSEN H. & VANHOVE J., *Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen. Architectuur. Provincie Brabant, Arrondissement Leuven. Bouwen door de eeuwen heen*, 1, Luik, 1971, 409.

LAUWERS J., *Oudstgekende Perkenaar leefde in de Merovingische tijd*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 86, 2003, 101-106.

LEURS S., *Een schandaal te Machelen-bij-Vilvoorde. De ondergang van het kasteel Beaulieu*, in *Toerisme*, 11, 10, 1932, 358-362.

MARTENS E., *Uit het verleden van de gemeente Oud-Heverlee*, Oud-Heverlee, 1981.

PAUWELS D., *Rapport vondstmelding Machelen-Villastraat*, ongepubl., 2010.

PAUWELS D., *De Sint-Maria Magdalenakapel te Vaalbeek-Falebeka (Oud-Heverlee, provincie Vlaams-Brabant). Rapportage van een archeologische interventie in het kader van restauratiewerken in 2011*, Intern Rapport, in voorbereiding.

PAUWELS D., *Nederokkerzeel-Listervelden (prov. Vlaams-Brabant). Rapportage vondstmelding 2011*, Intern Rapport, in voorbereiding.

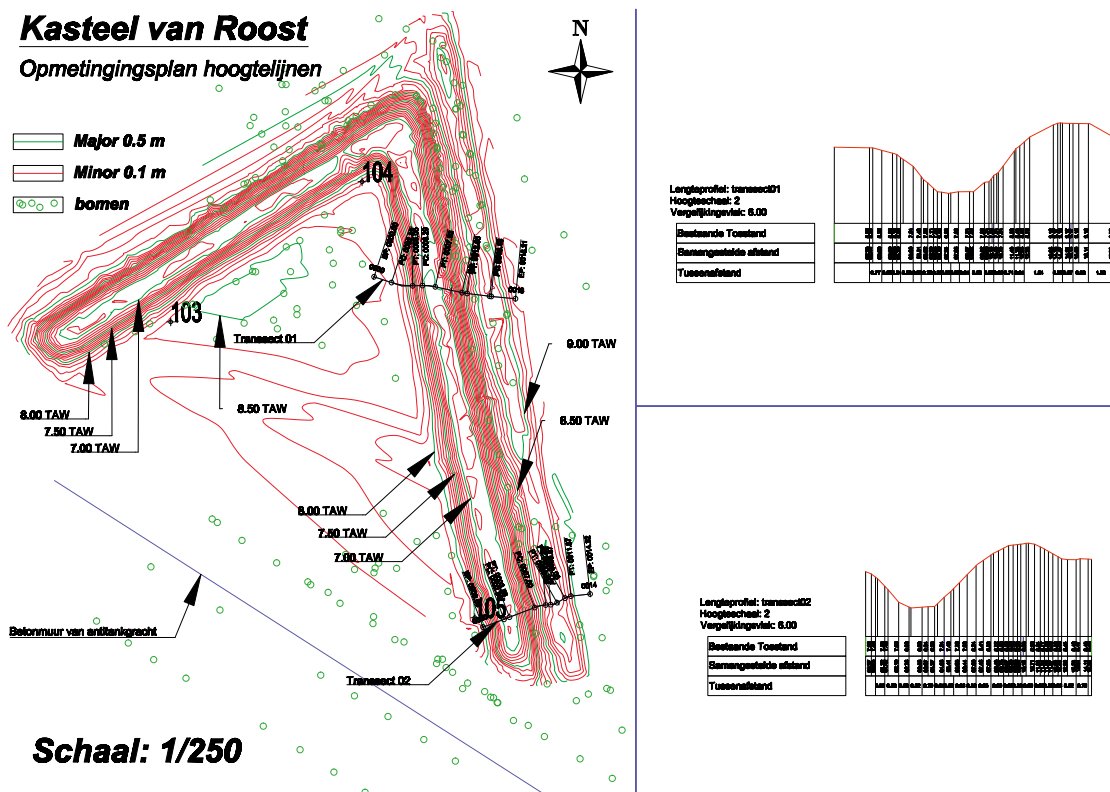
PAUWELS D., *Perk-Kerselaerstraat (prov. Vlaams-Brabant). Rapportage vondstmelding 2011*, in voorbereiding.

VERBESSELT J., *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw, deel XI: tussen Zenne en Dijle I, Pittem*, 1972, 121-166.

VERBESSELT J., *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw, deel XI: tussen Zenne en Dijle I, Pittem*, 1972, 305-410.

Archeologische begeleiding/onderzoek uitgevoerd door de Vlaamse Landmaatschappij afdeling Vlaams-Brabant in 2008-2011

DAVID DEPRAETERE

De VLM wenst in haar zorg voor de open ruimte in Vlaanderen bij haar inrichtingsprojecten (natuurinrichting, landinrichting en ruilverkaveling) met alle aanwezige waarden rekening te houden. Ze bestaat hierbij ook de nodige aandacht aan het archeologisch bodemarchief. Reeds van in de ontwerpfase van een project detecteren we kwetsbare zones en vrijwaren we ze en voorkomen we dat er archeologisch bodemarchief ongedocumenteerd verdwijnt. De vlm-archeoloog volgt daarna ook de projecten in uitvoering op het terrein. We geven hier een kort overzicht van de vlm-projecten sinds april 2008 in Vlaams-Brabant waar we actieve archeologische begeleiding uitvoerden op het terrein.

RUILVERKAVELING VISSENAKEN (KUMTICH, VISSENAKEN, GLABBEEK)

Dit project voorzorg in het aanleggen van heel (nieuwe) wegdekken van wegen en het aanleggen van enkele nieuwe tracés. Het uitgraven van de wegkoffers werd archeologisch begeleid. Aan de Desselhagenveldweg (Tienen/Glabbeek) vonden we sporen van Romeinse aanwezigheid in de vorm van enkele grondsporen, dakpanfragmenten met karakteristieke

Romeinse kenmerken en schervenmateriaal in veelal een colluviale context. De locatie, gelegen halverwege een NNO-gerichte helling van de Velpe-vallei, doet vermoeden dat er in de buurt, wellicht hoger op de helling naar het ZZW toe mogelijk Romeinse bewoning aanwezig is.

Naast de wegkoffers werd ook een wachtbekken uitgegraven in de Moutsbornstraat (Glabbeek-Bunsbeek), in de Breisemsestraat (Tienen-Breisem) en op de Oude Baan (Tienen-Breisem). We verwijderden eerst de teelaarde en het colluvium om het vlak te controleren op archeologische sporen. Enkel in het vlak van het wachtbekken in de Breisemsestraat (Tienen-Breisem) troffen we enkele scherven aan die we op basis van de kwaliteit en uitvoering in de ijzertijd plaatsen.

Voorafgaand aan sommige kavelinrichtingswerken bv. waar akkers werden omgezet in bos of andersom, groeven we eerst proefsleuven maar troffen geen sporen of vondsten aan, behalve dan op één perceel gelegen vlak bij de locatie in de wegkoffer met Romeins materiaal. De aard van de vondsten was gelijkaardig.

RUILVERKAVELING GOOIK

In het kader van het onderzoek naar het nut van een ruilverkaveling in de gemeente Gooik schreef VLM een archeologische inventarisatiestudie uit. Deze studie had tot doel het projectgebied, dat het overgrote deel van de gemeente Gooik beslaat, archeologisch door te lichten inclusief het opstellen van archeologische verwachtingskaarten en een beleidsadvieskaart. Het Nederlandse studiebureau RAAP voerde deze studie uit. De studie en verdere aanvullende veldprospecties dienen als basis voor verdere integratie van archeologie binnen de planvorming van de ruilverkaveling.

NATUURINRICHTING AVERBODE BOS EN HEIDE (AVERBODE, VEERLE-LAAKDAL, TESSENDERLO)

Voorafgaand aan de uitvoering boorden we het natuurinrichtingsgebied af met een pedoboor om te zien waar de podzol het best bewaard was. Zo konden we zones aanduiden die archeologisch (en dan vooral op gebied van prehistorie) het meeste potentieel hadden. De Eenheid Prehistorische Archeologie (K.U.Leuven) voerde in onze opdracht een prehistorisch onderzoek uit op een topografisch interessante locatie ('de Butts'). Een kort verslag daarover verscheen reeds in een vorige bijdrage (2008).

De belangrijkste acties met mogelijke impact op het bodemarchief in dit natuurinrichtingsproject waren het afplaggen van ontboste terreinen en het afgraven van de teelaarde van wildakkertjes. We prospecteerden de terreinen met als resultaat een mesolithische en neolithische pijlpunt in silex. Buiten vrij recente circulaire grondsporen afkomstig van een stronkboor vonden we geen antropogene grondsporen. De pijlpunten konden niet in relatie gebracht worden met concentraties vuursteenmateriaal en interpreteerden we bijgevolg als losse vondsten.

Een perceel op de Leeuwerikkenheide, nabij de weg Averbode - Veerle-Laakdal had een goed bewaarde podzol en een topografisch gunstige ligging op een

verhevenheid nabij een ven. We plaatsten 17 boringen met een grondboor van ca. 20 cm doormeter (een me-gaboor). We zeefden het sediment uit op een handzeef met 4mm maaswijdte om silexmateriaal te recupereren, maar troffen geen vondsten aan.

LANDINRICHTINGSPROJECT DIJLELAND

Binnen deze landinrichting wordt momenteel o.a. onderzocht in hoeverre we de beschermde Tomme te Huldberg in ere kunnen herstellen en ontsluiten voor het publiek met daaraan gekoppeld een aangepast beheer. Er ligt een eerste ontwerpvoorstel op tafel. Het is nu nog even wachten op de resultaten van een veldonderzoek dat de Eenheid Prehistorische Archeologie van de K.U.Leuven met subsidies van de provincie Vlaams-Brabant zal uitvoeren en de resultaten van de onderhandelingen met een eventuele beheerder.

LANDINRICHTINGSPROJECT PLATEAU VAN MOORSEL

Een deelproject in de gemeente Zaventem voorzag in de (her-)aanleg van fietspaden met o.m. een nieuw wegdek voor de Oude Keulseweg. We trokken twee dwarsprofielen doorheen de weg om te controleren of er zich nog sporen van een oud wegdek aanwezig waren. Dit bleek echter niet het geval te zijn.

ANTI-TANKGRACHT & KASTEEL VAN ROOST TE HAACHT

Ter hoogte van de Hansbrug te Haacht herstelden we (samen met partners) de als monument beschermde antitankgracht te Haacht in ere door o.a. het opnieuw open maken van de gracht, het herstellen van een verdwenen brug, de aanleg van een wandelpad met audio-info, plaatsing van infopanelen en een reconstructie van een cointet-element. We besteedden ook aandacht aan de site van het verdwenen kasteel van Roost, dat er vlakbij ligt. De dichtgeslibde en overgroeide restant van de buitenste slotgracht werd terug geruimd en zichtbaar gemaakt. Ter voorbereiding van de ruiming verrichtten we een klein booronderzoek om te kijken of we het originele grachtprofiel konden detecteren. Dit bleek niet het geval vandaar dat we kozen voor een minimum ingreep. De ruiming bleef beperkt tot een slib, wat de zichtbaarheid van de gracht wel vergrootte. We gaan momenteel na of de locatie van het kasteel in een later stadium nog kan worden ingericht met duiding voor het publiek.

Contact

Voor meer gedetailleerde informatie over deze begeleidingsprojecten en de studieprojecten kan u terecht bij David Depraetere, Vlaamse Landmaatschappij, Dienst Projectrealisatie, Cel Projectontwerp, Vlaams Administratief Centrum, Dirk Boutsgebouw, Diestsepoort 6 bus 74, 3000 Leuven, Tel. 016-66 52 37, GSM 0499-05 25 91.

